ARC HOANG 133

27

ARC HOANG 133

<u>TRINH SUM</u> · Theo Bình Ninh Thực lục

御製勞還役國語詩

Đã mấy trăng nay áng chiến trường
nhọc nhằn thay bấy kẻ cần vương
Cỏ tình đổi nhuốm mùi lam chướng
Áo sắt thêm giày vẻ tuyết sương
nghĩ dám quét không hơi bụi thắm
Muôn năm đất khoẻ thế âu vàng
Thể quyền bao bả công lênh ấy
Thể tất niềm chu giả một chương.

㐌 余 𦝄 𦓡 盎 战 場
辱 因 台 闭 几 勤 王
䫆 旄 𩯀 染 味 嵐 瘴
襖 鏁 添 𩯁 㿥 雪 霜
𢒎 琰 搌 空 唏 培 滀
𣎃 𢆥 達 跬 𡃏 瓯 鐄
箖 絹 包 把 功 令 意
体 悉 念 周 鴻 㦖 章

御製國音詞曲

Bóng thỏ gấp-giời; dậu rồng thưa nhặt chập địch mơ-màng nơi viễn-thú; Bóng mặc thuở sử-kì.

Lược nhà vàng, con hĩ-thước <u>chăng-vẳng</u>, tiếng tấu-công sớm ; Ngoài dặm tía cái đề-oanh <u>ánh ỏi</u>, người hành-dịch mới về.

Xuất xa mấy nỗi ân-cần ; Để đỗ và lời khoản khúc.

Ba nay

Vâng nền gian đại ; - Nối dấu hiền thừa

Lòng lệ tình sớm áo trưa cơm, mấy tấc hằng chăm bóng hạ ; - Đường lí chính trong văn ngoài võ, xa gần kiếp vỗ hơi xuân.

Yên chiếu đã thỏa chốn nhạn hồng ; - lọt lưới chút còn loài cáo thỏ.
(xót ?)

Sáu bảy huyện non cao hang thẳm, lung-lạo thói dở quấy dân lành ; - Ba mươi năm thành rộng hào sâu, nấn ná ngày chầy nên thế cả. (chơi cái sao thế sai !)

Một giải áo riêng ngăn đục gạo ; - Điểm nồi muối làm bận thanh bình

Giống can-thường bao dễ dong nào ; - Việc chinh tiễn ắt chẳng được chờ !

Vậy phải: tạo giỏm khiển tướng - xuống lệnh ra quân.

Trước là nối chí đuổi biên vương, công kinh hoạch bấy lâu còn chửa trót. - Sau nữa thông o ngoài tuyệt vực, lòng cũng hoài dân đấy cũng cho pha.

Nghìn trùng giọng giả xa o - Ba đạo nhọc nhằn ~~nhọ~~ ai nấy.

Ham hố bác vàng ngựa sắt, kém tướng một lòng - Ruổi giong chân tuyết dấu sương, ba quân cùng sức

chải gió tắm mưa dập-sạ — treo non lặn suối phôi-pha.

Mười Thanh vừa giản việc gác yên, xuân trước chưa tan màu chướng-vụ — Chung quang lại trải tuần gối bác, thu sau thêm quen thức lam-yên.

Gian nan ai về nên đồ — Hiểm viễn dế đo được tài

Lạnh lùng nhẽ! chăn sương nệm giá, dậy câu sảy chanh kẻ vu-bang. — Lạt-leo thay cơm ống nước bầu, hằng bữa chẳng khuây người mị-thất.

Đá cật nghĩa xót hề phận khổ — Dao 月等 dầu dưỡnh, bao đã đồng cam

Dẫn cần lao mươi dặm xem gần, khai-dịch vấn dài lời dưới cánh — Niềm trủ-vong 許 năm canh chất nặng, Thiên-sơn chầy kịp thuở treo cung.

Mừng thấy: chiếu lát chông gai — Sâm vang hiệu lệnh

Chước li-gian dầu chuẩn đã 胖肐 cũng gói. (hội 七家) — Thế bức cũng cho vây cánh nên mòn.

Lũ hoàn biếng ngâm cỏ xa đâu, thành Thái nửa đêm tuyệt rút (拔律 = lọt?) — Loài nghịch-mệnh nghe hơi vỡ (破) mật, nơi còn một trại lửa tan.

Giúp thiêng trên đợi Đức thiên Tổ-tông — Hàn [illegible] sức dưới cây lòng Tướng, thần, sĩ tốt.

Lần mấy biết cúc bông sen chiếng, công trì khu thể Hán kham đến — Vậy một nhà rồng dấy mây tuôn, lòng thề dạt tiệc Chu ngộ thỏa

Sau tuổi già bề lao khổ — Dưới tân hưởng phúc thái bình

又奉。御製国音詞曲.

𣈕兒蛰𡑖漏蝇踈日。。蛰𡗶𢤞悩𡰚遠成。𦷾 · · 默課師期

輅𦬑鑽昆喜鵲庄掾、哨奏功歇 · 。。外琰䌷丐啼鵲暎喂。

𡗶行役買衛。出車余接𢠩𢜠。扶杜𩰖嗟欸曲。

比𪩮。爲𡑖娘大。踐踊顕承。。惠勵精歇𥚄眆粕、𠬠𩈘恒針𣈕

夏。塘理政𠫾文外武、𢭗賒恰拸啼春。。安昭宅妥准雁鴻、

律絰拙𡑖𩈘𤠄兔。老𡗶𩄲嶽高聲瀋、竜劳退共栨民齡。

。𠀧迻𨍦城驥濠淺、報那𣋚遞𨋣勘。奇。𡗶禘稹根𦄂教。

點訥蛛濫絆清平。積千常色易容芾、役征進乙庄特渚。

五𣷭。揮鑣遣將、𠸦令點軍。群咒踐志、𦄂先王、功经畐闭

數羣賭摔、𫏢女通　外絕域、惠畏恨兒𦴁拱朱孚。𡀔重

嚟者賒 · 𠀧道辱因埃乃。歆許塼鑣驅鉄、𢀨特𡗶惠、騷

騃頭雪頭霜、𠀧軍共飭。址遷沁湄拉乍、𨀈嶽洛源坡配。

芒青皮棟役搁鞍、春䍥賭散年瘴霧、呈光吏硬旬跲博、秋
䁖添眷式嵐煙。艰難埃龎鋮图、險遠易都特坦。冷淒
吽禎霜稔瀶、饅裘士鄭几于郊。辣汈台鉗𤼶湉巍、恒餂拯
亏号䗪室。碊腊馭拙奚分苦。膠頭溫色甴同甘。段勤
劳闲琰祐贶、梅驿䜌䟣嗬躡翾、念竏望甋更贳磦、天山泥
急課擦弓。

思憶。詔撫菍菱、䜆喋号令。斫離涧哂胖胣扶絵、勁迫穷
未翽翔䎫窈。優还良吟鞋點頭、城蔡姅店雪排、藪逆命
瞋唏把膎、崴皂残阵焰散。批跡達隊彷。天地祖宗、爆餘
𨚗忌恚将臣士卒。吝尒節菊龙達並、功勉軀徐议堪填。
田残茹蝇越遶跡、恚体悉席周午岙。䁖䍥灣皮劳苦、𨚗
達享福太平

闵者莫不激励。

Bình Ninh thực lục

己丑 (1769). Hưng-hóa yên rồi, các tù trưởng 10 châu nối nhau tới khuyết nộp khoản.

Khu-xử việc ấy xong, (Chúa) Bèn bàn nghĩ rằng TRẤN NINH ở miền trên Thanh-hóa, đã lâu bị nghịch MẬT 㩲 chiếm cứ, bèn quyết kế đánh.

Trấn ninh trước xưa là nước Bồn-man 盆蠻 [nay thổ-nhân gọi là Mường Bồn 芒盆]. Xưa có Sầm công 琴公 chiếm cứ chống mệnh. Đời Hồng đức 洪德 vua thân chinh, chia đất đặt 7 huyện thuộc phủ Trấn ninh, và cho lệ vào Hoan châu. Trong hơn hai trăm năm chức cống không dứt. Thổ-tù là họ Lô Cầm 盧琴 thế-tập làm Xà 蛇 cho đến lục lập trấn quan.

Phía bắc gồm Hồmang 呼芒 (tức Lão qua 老撾 xưa). Phía tây thông Ai-lao 哀牢. Đất rộng dân đông, đứng đầu các dân Man. Bèn dựng nhiều cung thất, đóng ấp ở Chiềng Quang 呈光.

Chỗ ở hai bên có khe: một là Nậm Ba 淰𩵜, một là Nậm nghiêu 淰澆. Bốn mặt núi đồi. Phía nam nhìn Hồng cầm 紅芩; phía bắc tựa Khánh-đát 慶妲, phía đông giáp Bồ chông 蒲鍾, Đình Sung 亭充; phía tây liền Chung vòng 終𢆥. Bốn bên cao ngất. Ở dưới thì chân núi Chiêm phạt (下邊占伐山麓), chỗ thấp dựng nhà ở. [Bình thư gọi là Khói địa]

Đến đời em là Lư Cầm Hương 盧琴香, vào năm Tân tị (1761) bị nghịch-thần Duy Mật 維㩲 ép hiếp.

Duy mật nguyên là hoàng thân, con thứ 11 vua Dụ-tông Hoà hoàng đế.

Năm Mậu ngọ (1738) cùng bào huynh Duy chúc 維柷 là nghe lầm lời dối, bỏ chạy vào Thạch thành 石城 ở Thanh-hoá. Hội họp côn đồ làm phản.

Vào khoảng Năm Canh thân (1740), trong nước nhiều loạn trong ngoài. Mật nhân đó dỗ các thổ-tù vùng Thanh hoa, nguỵ xưng ~~rằng~~ là Khâm-sai của Thái thượng hoàng 太上皇 (,
[vua Y-tông Huy hoàng đế nhường ngôi rồi ở điện Càn-thọ, được tôn là Thái thượng hoàng]. Nguỵ làm ấn bửu, ấn nhị, cờ, kiếm, ép bắt lính ở các động sách dọc núi, ra vào vùng thượng du Thanh hoá, quấy nhiễu biên dân.

Trong 12 năm, dân ở các khê động thuộc các huyện

gần đó bị ngược đãi lâu ngày. Triều đình nhiều lần sai đánh dẹp. Mật trốn như chuột vào rừng sâu. Rồi tới Cổ-lũng 古隴 dời tới Ngọc lâu 玉樓, tựa hiểm tự thủ.

Vào khoảng những năm Mậu thìn (1748) Kỉ-tị (1749) rình thấy trong nước có việc phải đánh dẹp, điều bắt nhiều phía, nó bèn thừa gián chia binh ra bốn bề, chiếm cứ Mông sơn 蒙山, (lan xuống chiếm địa đầu Thanh-hoa.) ~~Lan hạ~~ 攔下清華地頭), chẳng mấy chốc bị dẹp (不时殄滅).

Tiên Thánh vương 先聖王 (Trịnh Doanh) nghĩ rằng đó là đất cơ bản quan trọng, cốt ý dẹp cho yên. Sai bồi Thống-lĩnh Vực quận công ĐÀM XUÂN VỰC (域, 譚春域) [người làng Tương trúc 湘竹 h. Thanh trì], tán lí Xuân nhạc hầu NGUYỄN NGHIỄM 春岳, 阮儼 [người Tiên điền 仙田, h. Nghi xuân] hợp ba đạo quan-quân tiến dẹp, quét sạch sào huyệt ở Ngọc-lâu. Mật một mình chạy xa, ngầm đem vợ con quyến thuộc và hơn 200 tàn quân đi lưu lạc ở khoảng Lào đán 牢但, chẳng vâng khg định.

Trong nhóm người đi theo, có tên hoàng-y, nguỵ xưng là thượng-tướng Minh quận công 銘 (tục gọi là quận Mèo 貓, người làng Ám chương 暗章 h. Yên dũng 安勇, khá có quyền lược, tổ chức binh-cơ [Phàm các cơ-nghi 机宜 ở các đồn giặc, đều do quận Mèo bố trí] Mật coi y là sư-phụ, ủy làm kẻ tâm phúc.

Thấy Trấn ninh đất tốt dân đông, có thể giúp vào việc dụng võ; bèn tụ tập đảng nhân, đánh úp xứ Lô Bầm-Hương mà chiếm lấy. Nhốt Hương vào nhà riêng, mà chiếm cứ Chiềng Quang. Dựng thêm mở rộng cung thất, đặt làm nội ngoại phủ, đều xây bằng gạch lợp bằng ngói. Áo quần đồ dùng đều dùng long-trào, long sàng, long-tọa, long-kiệu. Lại đặt quân thị-vệ, có các hiệu quân Kim ngô 金吾, Cẩm y 錦衣.

Trải hơn 10 năm, nhà vàng cờ đạo, tự chủ trong một góc. (黄屋左纛自傑於一隅; 隴蜀/蜀蛙, 旋夕朝夕) Vây cánh có bọn quận Mèo 貓, quận Biền 駢, quận Lâm 林, quận Uyên 淵, quận Đài 臺, quận Hào 豪, đều xưng là phủ liêu 府僚. — quận Nhâm 任, quận Thìn 辰, đều coi

lính thị-vệ, — đằng tiêu 騰霄 là chưởng Chu 掌朱, đằng cái là đồ Thuật 徒述, thì rất thân

Ngoài ra, ngụy xưng là quận, như quan Bản 本, quận Kiên 堅 trở xuống có tám, chín mươi người. Bọn có danh mục từ thiêm sự 僉事, tổng binh trở lên cũng có hơn trăm người.

Quân đặt làm 10 khu: [Kinh uy 勁威, Hùng thốn 雄忖, Kim ngô 金吾 — Cẩm y 錦衣 — Súng Báu 銃宝 ~~Bửu~~ Tiệp Báu 捷宝 ~~Bửu trung 宝~~ ~~Trung~~ Hầu tả 中候左, Trung hầu hữu 中候右, Trung hầu tiền 中候前, Trung hầu hậu 中候後.. Mỗi hiệu 100 người] Trung khu 中区 có 10 hiệu:

Còn dưới mỗi khu "mười hiệu" có năm Lực chữ tên [như loại Lực tả, lực hữu 力左, 力右] năm Uy 五威, năm Nghĩa 五義, năm Nghiêm 五厳, năm Trấn 五鎮, năm Tiệp 五捷, năm Phấn 五奮, năm Hãn 五捍, năm Vũ lâm 五羽林

Về sau, lại thu tàn quân của Mường thanh 芒青 đặt làm hai đội Cố chiến 固战. Chiến binh có chừng 3000 người. Chiến tượng hơn 100 thớt, hơn 200 ngựa, Súng lớn bé không dưới 1000, Diêm, Hoàng, (diêm sinh, lưu hoàng) thuốc đạn thì không kể xiết

Khí giới, binh giáp thì có: Tề súng 斉銃, Hoả đạn 火弾, Hoả tiễn 火箭, Hoả bộc 火㯷, Hoả sào 火巣.

Các công cụ để đánh thành thì không gì không có.

Ngoài ngụy phủ, bốn bề có 16 kỹ 埼, liên-lạc ứng với nhau, thủ ngự giằng nhau.

Đồn kĩ 屯埼 thứ nhất, xây thêm luỹ đất. Trên mặt luỹ, cứ cách 1 trượng, dựng một xạ lâu 射楼. Ngoài luỹ đất đều giồng nứa 苗芽, cách nứa 1 trượng đào hào sâu 13 trượng, rộng ngang như vậy. Chỗ nào can hệ phải phòng thủ thì thả chông sắt (chông dài 1 thước 8 tấc, trong quân gọi cây là giặc chông sắt). Còn nơi khác thì thả chông tre (竹尖 [illegible]). Cách hào 1 trượng lại thêm phong-luỹ 風壘. Ngoài luỹ một trượng thả chông 尖[illegible] như lông. Trên luỹ đặt mạc-nỗ để treo chuông với

Hễ động đến thì tiếng nghe trời.

Phòng bị thì không đâu không đủ. Uy chế thì (phía tây) Hồ-lao 呼牢 đến các đạo, cho đến các động dọc bờ Hưng hoá; phía Đông đến Lạc hồn 乐凡, Cao châu 皋州; phía bắc, đến 7 tổng Trà quì 茶卯癸七總. Đường buôn bán thông với Hán (Trung quốc). Thế khá mạnh (滿漫)

Trên thánh-vương mật sai người vào trong vùng giặc vẽ được địa-đồ Chiềng-quang, nhìn thấy thế giặc, biết tình, muốn dấy quân đi đánh

1765 Năm Ất-dậu (1765), sai 域武公 (Vực quận công) làm chiêu thảo đại tướng quân ở các đạo Thanh Nghệ, kinh lược xếp đặt. Nghịch Mật biết tình hình, lấy khóa chặt đường chính Mường xan 芒扦, Trạm-mãn 湛滿, soạn sửa phòng bị

1767 Năm Đinh hợi (1767). Chúa ta (上) bắt đầu thân chinh. Giặc thừa-gián phiến loạn. Ngụy Đồng-quân, quận BẢN 本 Bắc quân, quận ĐÀI 臺 đem quân, với trâu xuống đất Hương-sơn, Thanh chương 香山青漳. Biên thùy báo động Quan binh đóng đồn giữ Nghệ an không chế nổi. Chúa sai tham-tụng Xuân quận công Nguyễn Nghiễm 春郡儼 làm hiệp đốc suất, với viên đốc suất Đoan quận công 端 (Bùi thế Đạt) hội nghị bàn định đánh dẹp. Quan quân tiến đến thì giặc tự chạy trốn; bèn lấy lại đất rồi về.

Chúa nghĩ rằng nếu giặc này kỳ trì thì cuối cùng làm cái gai cho hai châu HOAN ÁI, bèn cùng Chưởng phủ Đại tư đồ Việp công 曄 suốt đêm bàn mưu: cho rằng ~~giặc~~ nghịch Mật là giặc già đã 30 năm rồi, tụ vào hiểm, xa, hào lũy sâu chắc, lại có binh nhiều, lương đủ. Muốn tính việc đánh to thì trước phải biết tình hình, rồi mới tiến vào mà lo liệu. Bèn hỏi đốc suất ĐOAN quận-công xứ Nghệ-an về tình hình giặc và về phương-sách tiến binh và vận lương.

Bùi thế Đạt 裴世達 trả lời rằng:

« Đã thám được thực-số đồ-đảng, voi ngựa của nghịch Mật, với bề cao sâu rộng của hào luỹ [xem trên]. Lương thực có thể dùng một năm. »

Đâu tình tâu ấy lên. Và lại nói: « Đi trấn minh có ba đường có thể tiến binh. Đường Trà lân 茶麟 là chủ-lộ, có thuỷ đạo có thể chở lương, quân đi ổn-tiện. Lại nói quân-số nên dùng là 2 vạn. Vận lương nên đặt 10 đồn. Quân đi, mỗi người đáng sắm 3 tháng lương. Thuyền chở nên dùng 400 chiếc.

Chúa xem khải, hằng ngày thương nghị với quan Việp sai bắt các thuyền bể Thanh Nghệ, dự bị chở thóc trữ ở kho Vĩnh dinh 永營 và Sa-nam 沙南 để phòng cấp lương.

Chúa vẫn có ý đánh dẹp Trấn minh từ lâu. Bây giờ muốn nhân việc tuần tỉnh, đại-giá thân chinh. Mật dứt các cơ nghi tiến đánh. Xuống chỉ truyền cho các quan trong ngoài soạn sửa súng ống, đạn dược, khí-giới, quân lương. và các khí cụ dùng đánh ở núi, để đợi lệnh điều-phát. Nếu được biên-báo thì lập tức tiến lên.

Thánh-mẫu ở trong cung tha thiết can. Chúa vâng mệnh mẹ, bèn thôi.

Tháng 5, triệu Đoan quận công Bùi Thế Đạt từ Nghệ an về khuyết vào chầu. Chúa bảo Bùi Thế Đạt rằng: « Ta muốn tiễu trừ giặc Trấn-minh từ lâu. Lời khanh tâu năm trước (壬午) rất hợp ý ta. Nay muốn cho nghỉ việc bàn (議以間等) để cho cầm trọng-binh mà tiến trước, phá tổ giặc. Nếu không thì ta phải thân chinh, quyết không dong-hoãn »

Bùi Thế Đạt trả lời: « Tôi là một kẻ tầm thường đần độn, được may ủy nhiệm, lao-khổ nào từ. Nhưng nhung-cơ ở khổn ngoại đã được gửi giao. Chỉ xin cho rời ngày hẹn, đừng nhiều lần sai quan thúc giục, bắt cấu chạy chóng, chỉ cần thành công. Như vậy thì tôi xin dốc hết lòng trung để đáp lại chí bề trên đòi hỏi. »

Chúa bằng lòng lời xin, cho về bản-trấn điều độ binh lương mã lương hướng để đợi kỳ ra quân.

Tháng 6. Ngày mồng một, chúa và quân Việt mật bàn: « Xét bây giờ, xử phân đã xong. Mùa thu đến sẽ tiện việc tiến quân. 第兵不厭詐 . Bởi xưa dùng võ, ắt trước hết dùng văn mà cáo. Cho nên binh-gia cũng có dùng văn mà đánh (亦有詳論文伐). Nghịch Mát tới tranh đã lâu, không lẽ không có tình hoài cừu (寧无悔禍之情) và một mặt nên viết thư gấp dỗ nó chỉ rõ họa phúc. Nếu nó biết hối ngộ, thì cũng là ~~Khỏ đánh~~ thượng-sách không đánh mà ~~phục~~ được. »

Bèn đem chuyện ấy tâu lên Hoàng-thượng, sai làm sắc dụ và chỉ dụ hai đạo, sai viên thủ thâm chính[xã] Nghệ an là 阮茂專穎, viên đốc đồng[xứ] Thanh hoa là 阮茂楗 cùng tới Trấn ninh ban tứ. Lại làm di-văn cho trấn-ti ủy quan Đoan sai người đệ đến đòi Trấn ninh bảo nó ra nghênh tiếp (sứ).

Bùi Thế Đạt sai thông sự 何似做 trước hết đem di-văn ruổi đệ, cùng với [bọn] Mậu Dinh đến Đô lương 都梁 lưu trú, để đợi hồi âm.

Tháng ấy sai 珍廣 h. đem một chi thủy quân tới xứ Yên Quảng, coi đóng 200 chiếc thuyền lan-can để soạn sửa chở lính

Ngày 24 sai tri lại phiên 滇忠 h. 阮伯鏗 đúc 26 quả ấn công,[4 quả] tả, hữu, tiền, hậu tướng quân, một quả Đốc vận thủy đạo, một quả 董理 糧餉, 10 quả 督運 閱防 [dùng 十干 để phân biệt: ví dụ Đốc vận 甲營 quan phòng 之印] 10 quả 糧屯 [cũng dùng 十干]. Đợi lúc chính tiến thì ban hành.

Ngày 25, trưng các vệ-binh tại các huyện xã ở 四鎮, chia các vệ binh ngạch cũ cho thuộc các quân, cấp cho các quân để dùng vào việc đài-tải để cho đỡ sức lính. Đến đó, sai chọn những người cường tráng ở các xã, đều cho mặc áo (ống tay hẹp 窄袖衣), quần, nón, mạo [mạo đâu tử 兜子帽]. Sai quản-quan cấp cho quân khí, chỉnh sức huấn luyện để cho biết kỉ luật. Sau này tòng quân

tiến hành, có nhiều kẻ nỗ lực, chịu khó, trong trận lập được chiến công.

Ngày ấy lấy 25 vạn quan-bát hoá công ban làm quân lương. Trấn thủ Nghệ an Bùi Thế Đạt đã khải bày chuyện quân lương, nói phải dùng 250 vạn quan-bát; mà năm ~~bát~~ ngoái đã cho đủ mới được 225 vạn quan bát vậy xin thêm 25 vạn quan-bát. để cho đủ quân lương. Bèn sai lấy ở xứ 京北 10 vạn quan bát, lấy ở kho Chân ninh 真寧 15 vạn quan bát để cấp.

Tháng 7. Mồng 4. Sai 乂安知鎮守, 兼布政州督率, 寧鎮軍營.
欽差掌左都督太保端郡公 làm 乂安道統領討賊
大將軍, ban 大將軍旗 và ấn.
- 添差知侍內書寫戶番翰林院侍講 廣川伯 阮賞
- 海陽道監察御史 吳陳植 làm tán lý
- 工科都給事中 阮令賓, H.L.V. 校討 汪仕瑛 làm tham mưu
đem các tướng hiệu
遣忠h, 精義h, 雄武h. sắp xuống 78 viên
60 艘奇哨船.
đi đánh TRẤN NINH.

Cờ vụ tướng quân, cho tiện nghi thi hành.

Sai 太常寺卿 段阮俶 làm 乂安道監軍, cho ấn 監察軍務
Phàm các tướng sĩ lâm trận mạnh bạo hoặc nhút nhát, hành hạng, công hay lỗi đều cho 監察 biên chép.

* Lược. Muốn chặn đường kẻ trốn mình đi lên phía bắc qua Ai-lao đi Bat thạc và đường chạy về nam tới Quảng nam qua 芒層, chúa bàn với Việt quận sai đúc 1 ấn bạc, viết hai đạo thư để gửi cho Ai-lao và Mường thước. Bảo Đoan quận sai thông sự huyện thăng 丁惟欽 để thư và ấn cho Ai-lao quốc vương — thông sự 阮蘇 (Đô) mang thư cho 芒層 閑保 dẫn đem quân chặn đường. Nếu bắt được tướng giặc thì đem hiến để lấy công. sẽ được trọng thưởng

Khi đến nước Ai-lao. Vua khiến em đem 3000 quân chặn đường 他賁 (Tha thân).

閑保 cũng chỉnh sửa đàn đinh trưởng mã sung ông giữ các đường mường mình. Lại sai sứ đem voi đực 2 con, 2 tôi giác, một chiêng đồng để tiến và xin phép tới kinh

đi mừng - truyền bảo cho Quan bảo sứ về giữ cương giới cho cẩn thận. Cho Quan bảo 金帽 綵緞 2 tấm

紅羽紗 10 thước

紅多英 10 thước

洋桃布 20 chiếc

lại cho chánh phó sứ, quản tượng, người đi theo: nén bạc, áo 青吉, mũ Đala đỏ, mũ 翎綿 đài;...

ngày 19. Các quan phát hành (Đoàn gạ đã về hàn X安 trước)

Ng 8 thg 8 mồng 9. Thống lĩnh X安道, giám quân, tham hiệp và các tướng hiệu đều đến họp ở 南塘 沙南屯 để liệu lí việc đi đánh

ng 16. sai

- 清華処留守都督同知 瀬忠h. 阮廷演 làm 清華道正督領 mang ấn 討賊將軍.

  添差知兵番 h.l.v. 侍书 頼城伯 黎貴惇 làm tán lí

  山南処督同 h.l.v. 校討 枚世汪 làm tham mưu đem bản đạo 列校 9 cơ 19 đội và các thổ binh của các phủ đạo 朱土, 沛水, 琅玻, theo sông Mã mà đến lên.

- Trấn thủ 興化 là 參督 体忠h 黄廷体 làm 興化道督領 và mang ấn 平戎將軍

  添差五府指揮僉事 晴川h. 阮仲鐺 làm tán-lí.

  đem bản đạo quân 5 cơ 6 đội và các thổ binh các phiên ở 宣光 và 興化 tiến lên vùng thượng Hưng hoá.

  Hai đạo quân này đều theo đường tiến lên, mật tiếp với địa giới Trấn Ninh, tùy những chỗ yếu hại mà phân bổ quân để chặn hoặc rình bắt. Cốt là phòng bị sự tướng giặc chạy trốn

ngày 23, sai viết 按鎮 xứ 清華 là 傅潘淑h 阮潘 thế 阮廷演, đã cáo ốm, làm chánh đốc lĩnh đạo Thanh hoa.
討賊將軍

Chúa muốn tập trung quyền, sai quan đi tới các đạo THANH và HƯNG mang 2 kiếm vàng ban cho 阮潘 và 黄廷体 mỗi người một cái và dụ rằng: « Từ nay trở xuống ai không nghe mệnh thì được tiện quyền này. Cờ và hay quân, cho tiện nghi »

Các tướng nghe vậy, ai mà không sợ.

Lại ban bạc 官帑 cho 2 đạo, mỗi đạo 4000 lạng để sắm quân lương.

Trước đó, 阮潘 [người xã 霞阳 h. 541t] khởi thân đi lính lập được nhiều chiến công trong 4, 5 năm qua, chỉ nhàn-tản qua lại ở phía nam sông Lường, thình một bây tới ở thú thành lĩnh được mệnh rất mừng không kể xiết. Lập tức tới quân, kiểm điểm quân số, rồi tiến đóng ở 海涯 (涯) h. 雷阳, chỉnh sửa khí-cụ.

Đốc lĩnh Hưng hoá đem quân đóng ở xã 古法 h. 先豊 đợi ngày ra quân. Bắt các thuyền nhỏ ở xứ Sơn-tây để vận lương.

Sai h.l.v. 信书, thự tham chính 京北 陈文增 làm giám quân đạo Thanh hoa, thự tham chính 海阳, thự giang 黎光仲 làm giám quân đạo Hưng-hoá. Đều ban cho ấn 监察军務.

ng 24 (Hg 8) chúa nghĩ rằng đại quân viễn chinh, bạt thiệp lao khổ, mà nay đã gần buổi thu muộn, sự kì đã gần, sai 鍾寿 h 吴廷镜 đem một cây gươm vàng ban cho thống lĩnh 裴世達 và cấp bạch sắc, bạch lệnh, kim bài, ngân thẻ. Chúa lại tuyên lời thăm hỏi quan quân. lời và tình khoản khúc. Tướng sĩ không ai không cảm động và đều thề giết giặc

ng 26 ban ấn 4 quân và 董理督運

Trước đó, chúa nghĩ rằng dụng binh là việc lớn, muốn làm cho trọng chức nhậm, để khuyến khích nên công. Chiếu theo lệ ~~triều~~ trước triều Nam chinh, và ~~Tiền~~ Tiền thánh vương (Doanh) bình Tây, đặt làm 4 tướng quân, đều ban cờ và ấn. Lại phỏng theo 洪彷遗鈔, về lương hướng có đặt quan 水運, 陸運督押, cho nên đặt một quan Đốc vận thủy đạo, một quan Đổng lí lương hướng, đều ban ấn. Giao cho Bùi Thế Đạt chọn tướng nào có thể ~~làm~~ cáng mà giúp làm những việc ấy.

Bây giờ sai ban cho 演忠 h 阮伯鏗 làm 左将军
額武 h 阮廷捧 làm 前 "
(sau bị bệnh, về kinh, người thế là 前彙奇 燦忠 h 阮[illegible]珠,
会武 h 阮彷仲 làm 右将军
(sau bị phi đạn chết trong quân, ng. thế là 湘东 h 阮春甫
枋美 h 郑枋 làm 後将军
đều ban cờ và ấn. Đều kiểm điểm số quân mình để đợi ngày xuất quân

sai 敬武 h. 武佐瑞 làm 董理糧餉
湘東 h. 阮春甫 làm 督運水道
chở lương bằng thuỷ bằng bộ, y theo lệ chỉ trao mà làm.

Thg 9. ngày 7. Đạo Thanh hoa xin thêm quân và xin ban 賞格 để khích lệ quân. Chúa sai những quân các cơ đội 左雄, 雄彼 đi, theo đạo ấy. Còn thưởng cách thì theo lệ dùng trong khi đánh Hưng hoá

ngày 8 - Đạo Thanh hoa đại bại giặc ở xã 丹泥 ở h. 安定.
Trước đó, nghịch Mật đã dụ được đảng Mường Thanh 芒青 ai hàng; quân trấn ninh càng mạnh. Nó muốn xây đồn ở chỗ Chất 質 đáng trước, để tính nuốt thượng du hai xứ Hưng. Thanh. Không để triều đình đã sai ba đạo binh mà đợi ngày đi dẹp.

Ngày tháng 2 năm ấy, giặc đã gửi thư cho đồn 下路 thuộc Hưng hoá chiêu dụ 岑匡 ... là con 宗文 ... [nguyên người 北, lưu ngụ ở đó. Triều đình đã cho làm chức Chiêu thảo sứ 招討使] để làm vây cánh. Con nó là bọn 岑常, 岑仲 chạy báo Thổ quan cũng biết hết tình trạng. Rồi các tướng giặc, Nam quận quận Bản 本, quyền phủ sứ quan Tấn 晋, và các quân Vinh 永, Hanh 亨 đem quân trấn ninh 1000 tên. ngựa 30, voi 7 thớt ra vụp thượng du Hưng-hoá, ép bắt thổ dân, tràn xuống 呈恒, đánh phá 木州, muốn lấy đường tràn xuống 4 động 洪棚, và các đất 朱土, 美良, 枚卅, 硯, 石堂. Biên thư cáo cấp, quan coi đạo Hưng hoá liền sai các phụ đạo thổ tù nhóm ~~người~~ thổ binh đánh giữ. Giặc cướp bóc không được, bèn thu quân theo đường Mai-chau mà qua sông [Tức là đò Ánh 暎] rồi theo đường 古陣 特傑, sang Thanh-hoa hiếp chau 瑶政. Bắt thổ-dân, tràn xuống địa phương 錦水 và các sách 十上, 六下

Hôm ấy, bọn THĐ. CĐL. 阮潘 được tin báo, thân đem quân binh qua sông 梁河, lội đường tiến đến xã 快樂 h. 安定. Bọn giặc đã đến phần đất 丹泥 花果. Liền chia một chi vào Đan-nê Thượng đón đánh, một chi tiến theo bên tả vào Đan-nê Hạ để chặn

bọn Ng. PHAN và LÊ QUÍ ĐÔN đem chi quân tiến vào 河者 P., quanh sau lưng giặc. Ba mặt đánh gấp lại, bắt và giết được nhiều. Quân giặc nhảy xuống sông chết đuối không kể xiết. Tin thắng báo lên. Chúa cho rằng đã nhanh chóng đánh giặc, ban chỉ gia khen, thưởng cho CĐL 阮潘 và Tán lý Lê Quí Đôn mỗi người một ngàn bài.

Ngày 10.* những người trước được sai đi mang tờ dụ, 阮茂穎 và 阮茂授 từ 都梁 ở Nghệ an trở về.

Trước đó đã sai Tiền sĩ chuyển đệ công văn đi lại hai tháng rồi, thám được tình hình giặc về báo lại. Hai tháng đã qua, người đệ tờ là 何必做 đi đến 翔墻 gặp mưa, nước khe lên to, đường đi bị nghẽn. T.L. BÙI THẾ ĐẠT cho rằng sư kỳ đã định vào tháng 9 mới hành nhưng bị mưa ngăn trở lâu, đã qua 2 tháng. Nếu nay đợi mưa tạnh, đường thông, qua lại lại mất hơn hai tháng thì sư kỳ sẽ quyết định vào lúc nào. Nhân vậy, viết khải đệ lên. Chúa sai gọi tùy 阮茂穎 về. Còn hịch đạo sai đệ thì giao cho 端郡 để lại trong quân. Đợi khi tiến đến ~~giặc~~ đồn giặc, sẽ tùy nghi chiêu dụ. Rồi đốc xúc các đạo quân, định vào tuần tháng 9 sẽ tiến phát.

Ng. ấy (9). đạo Thanh Hoa tiến đánh đồn giặc 崇山

Bấy giờ thống lĩnh giặc quân 本 bị thua to ở 銅鼓, chạy ngược lên 崇山, với ~~giặc quân giặc bọn~~ quân 蠻 đóng đồn liền chặt giữ: Bọn CĐL. NG. PHAN đem một chi binh từ sách 下上 qua sông Mã 馬河, chia sai một chi theo phía tả đi đến sách 罕瀧 cũng qua sông Mã mà hợp nhau đánh. Bọn giặc nghe tin bỏ chạy. Quân binh thiêu hủy 4 đồn 5 trại (寨), chiêu vỗ cư dân, rút quân về Yên trường nghỉ ngơi.

Ng. 13 - NG. PHAN tiến đánh đồn giặc ở 仁況

Bấy giờ quân đóng ở 海沚, được tin thám báo rằng tên quận 美. từ 莽汸 vô giữ 壽春. đóng 仁況, đắp lũy lập đồn, khá gần phía hữu 安場. NG PHAN lập tức đem binh tới 沛上 (Ch. Lỗi dương) chia sai các chi chặn các đường quan yếu, rồi đem trung chi qua sông tiến đến đóng ở xã 淹眉. Ngày hôm sau thẳng tới đồn 仁況. Bọn giặc bỏ chạy trốn vào rừng. Do bắt được cờ trống binh giáp. Lại rút quân về Yên trường.

* nguyên bản HM 2107 chép 月 (sai?)

Trước đó, 諸 泳 h. nghĩ rằng đồ đảng nghịch Mát ~~gian~~ lan xuống dọc núi. Quân bản đạo không chia giữ cho hết; có khải xin thêm quân. Chúa xem khải bảo phụ-thần rằng: « Giặc núi nhiều và lan tràn, chính phải đánh gấp gấp. Nên truyền cho quan coi đạo ấy thâm lường trước sau, mau, chậm, tuỳ nghi mà sai-bát, gấp rút tiến đến Trấn ninh ~~thổ~~ tờ giặc, hết sức gắng công, để quét xong nghịch đảng, mau lập nhưng-công. »

Bấy giờ tờ truyền tới quân thì đạo quan ấy đã tiến binh, phá hữu đánh 箴 山, phía tả đánh 1 = 況. Đến đâu, ~~tà~~ giặc không tan thì giặc ngày suy, quân thanh nổi lên. "Miếu mô thần toán, không phải kẻ tầm thường kịp."

ng. 17. (9) quan đạo X ~~trấn~~ ~~đóng~~ tư đồn 沙 南 tiến đóng ở địa phận 鄧 山 h. 都 梁.

Trước đó, quan đến Sa Nam, nước sông tràn ngập không tiện hành quân. Bấy giờ mưa lụt dần bớt (雨 潦 漸 降) Rồi chuẩn theo. 平 西 軍 令 四 十 二 條, tuyên thị tướng sĩ, tiến tới thượng du. h. 南 塘, tạm đóng lại kiểm điểm hành trang lương thực, gấp rút tiến hành.

Viên phó phủ đạo 木 州 ở 與 化, 車 文 科 đem thổ binh qua sông vào 甲 呈 活 thuộc 木 州, bắt được 4 tên du-binh giặc [là thủ 穩, thủ 絕 莊..] để giải giam. Giám quan 黎 光 伸 xin thưởng. Rồi ban thưởng cho (Xa văn Kh...) chức 防 禦 詹 事

ng 22. Đạo Thanh hoa đánh phá đồn 康 政.

Bấy giờ ~~giặc Mát~~ đồ đảng nghịch Mát nhóm ở 呈 班 trong 康 政 (đất rất hiểm-cố). Buổi sáng ngày 21, quan bản đạo qua chợ 太 平 市, lấy đường thẳng tới 呈 班. Các quân nô lục tiến lên. Giặc bỏ cờ trống súng ống khí giới mà chạy trốn. Ngày sau (22) thừa thế đuổi theo. PHAN phái h. đem ba chi Tiền, Tả, Trung tiến theo 險 石 生, đánh 1 = 絕, 賞 助 các đồn giặc. LE QUI DON, MAI THẾ ƯỚNG đem hai chi hữu hậu tiến theo 亘 ~~諫~~ 辣 (Cù lạt) 擽 蝓 (chống ong) đánh đồn 鉄 虎. Giặc đều bỏ đồn chạy. Quan quân lại đem quân về 海 泥 nghỉ.

ng 23. Bấy giờ ở xứ 宣 光, thổ binh nói là có 1500 người, cho

thuộc theo đạo 光化 tiến đánh. Chúa nghĩ rằng các thổ-tù hiếu phương từ xa tới làm việc, thì nên vỗ về để thu nhận tâm. Chúa đặc ban 150 hốt bạc (mỗi suất 1 lượng) sai 僉知 戶番 引穏 đi giao cho Huy hoài đốc binh 黃廷体 ban cho. Rồi tuyên chỉ hỏi han. Quân sĩ từng ai không cảm vui.

ng.24 (9) HHĐ ĐL. Hoàng đình Thể từ 古法 tiến phát

Trước đó, bọn HĐ.THỂ nghĩ rằng đạo X安 quân ta đã gần, sợ một lúc đại quân tới thì giặc ắt chạy trốn. Đường sá quanh co xa xăm, tin tức khó thông. Nếu thông đồng trăm trễ thì cái cơ phòng chặn sợ bị sai lầm. Nhân đó dây khải tiến đi. Bây giờ từ 古法 theo đường đi 青川, 扶華, ngang châu 枚山 mà tiến lên.

ng 27 quân Đạo X安 từ 都梁 tiến phát

Bấy giờ thám [struck] tử về báo rằng đồ đảng nghịch Mạc đã đồn-trú ở các phần đài 破賸, 芒史 ở 巢州. T.L. BÙI THẾ ĐẠT cùng bọn tham hiệp 阮賞 bàn rằng: « 巢州 và 香山, 青漳, đường núi thông nhau. Có thể ngờ giặc được tin đại quân đến lúc ra đi, tìm cách phân-nhiễu 分擾. Nay nên chia quân làm hai đường: Chính binh đi trước theo đường chính tiến đi; Kì binh ngầm đi các cửa đường dọc núi (沿山路口), đợi giặc tới thì đánh để phá thế giặc, làm nổi tiếng quân.

Ngay ấy bọn 裴世達, 吳佛植(?), 汪仕(?) đem ba chi quân theo đường chính qua 南塘 mà tiến phát. 阮賞, 阮令賓 đem 2 chi tả hữu ngầm tới giáp cảnh 青漳 và 香山 hạ trại ở xã 鄙山, cầm quân lại để đợi.

Xong rồi, tế tác (thám tử) về báo rằng các đồn giặc 破釘, 空咋 đều đã triệt hồi. Bọn 阮賞 liền lại hai đội 梭内, 左勇 đi giữ đất, mình thì đem quân hai chi trở lại theo đường Thanh chương mà tiến, cùng T.L 裴 gặp hội, cùng tiến phát một lần.

Bây giờ quan quân thủy lục song hành, binh tinh, lương đủ, thanh thế vang rậy. Người ta biết ngờ sẽ thấy.

Thg 10 ngày 16, bọn T.H.Đ - C.Đ.L. Phan phái h. từ 海派 tiến phát

Bây giờ quan quân đã nhiều trận được luôn, thế giặc gãy nát. Cơ hội chính có thể nhân. PHAN phái h và bọn LE QUY ĐON bàn rằng: ngăn thượng du sông Mã (為靖鎮馬河上游) thì cách Trấn ninh xa. Binh lưới ở đó thì uổng phí cơ quan. Không bằng thừa thắng lên đường tiến đến Trấn ninh, làm kì binh xông vào lòng giặc thì giặc khốn cùng nhất định không có đường trốn."

Nhân hỏi được một đường từ 康政 tiến, qua 呈班, tiến qua 炉上, 炉下 đến 牢呈挥, lại qua 淦巴三 đến 牢侵佃, qua 板朴, 芒院 đến động 呈欽, đi không quá 15 ngày. Lại từ động 呈欽 qua 但胡, đến 芳呈, quân đi mất 4 ngày. Vậy không ngoài 2 tuần nhật có thể tới 呈光. Đường sá không hiểm lắm, chỗ nào cũng có ẩn cư, thôn ấp. Lương thực có thể nhân sẵn.

Lập tức viết khải xin đi, lại xin thêm 5 thớt voi đực Định ngày nay (16/10) tiến trình. Chúa khen là tráng và cho. Rồi từ ngày ấy tiến quân đến 25 thg giêng năm sau mới đến núi 澆山 thuộc 鎮寧 ~~(3 tháng chỉ kém phải 20 ngày!)~~ [tục gọi 康澆鎮寧. Thổ dân gọi núi nhỏ và thấp là 康, núi lớn mà cao là 蒲. Gọi nước là 淦], tổng kê là 3 tháng 10 ngày

Bây giờ ba đạo cùng tiến một lần, trình đồ cũng ngày càng xa, chuyên chở càng ngày càng khó. Chúa khá lo.

Đạo ~~Thống~~ hóa trước đóng ở 古法, đã dụ sai tay địch đi khắp các châu, đốc chinh lúa gạo, lại dụ sai thổ nhân hiểu dụ 12 但牢 bảo chịu cung ứng cỏ, lúa.

Đạo Thanh ~~h~~ xin đi cũng nói rằng trên đường chỗ nào cũng có dân có thể dùng làm việc, có lương có thể nhờ. Lòng chúa cũng khá rồi, chỉ có thương quân khó nhọc, chứ không lo gì lắm về sự thiếu ăn

Chỉ có đạo X 安 từ 沉香 trở lên, chỉ qua những hoang thôn xóm tàn, tuyệt không có khói nhà. Chỉ có hai nơi có ~~đạo~~ dân là 城南 và 鑽禄, dăm ba nhà sàn dựng bên sông. Ngoài ra chỉ đá, gỗ, núi, khe, thâm lan, ác chướng.

Lúc đầu khi bàn chuyện dấy binh, chúa từng cho rằng ~~xứ~~ đường X 安 xa, đường chở lương khó, lấy làm lo, ngầm tính kế với quân Việt, sai chữa đường mà đóng 蓮百, chở chuyển lương thực. Phép ấy rất là chu tất. ~~Chúa~~ {lại lo ngoại khởi

(đổi nối nhau)

thừa hành chưa được đình-đang 停當. Nay quân đã vào nơi hiểm. Chúa truyền chỉ hỏi quan quân tiến hành, lương thực đã sắm đủ chưa. Và dụ rằng, đảm ~~đa~~ nghĩa. lương ăn phải là sự chủ yếu nghĩ ~~đến~~ cho chu-chỉ, thì quân lương hơn đủ, mà chuyên chở không đến nỗi khó nhọc. Việt ngoài vạn dặm, chúa tính không sót. Mưu lược chúa sâu xa là như vậy!

chú thích 城南 thuộc h. 雷陽. xưa 陳克終 bị lưu ở đó. Nay thổ nhân còn biết đến tên. Đất đó khá bằng phẳng. Kề núi có một ngọn núi đá. trên núi có chùa. Xưa, Trần Duệ-tông đi đánh Man, đến đó nghỉ chân, sai tướng đánh 老撾 盆蠻, dẹp được. Các di ngoại như Caomiên, Lưu-cầu, Lạc-hoàn, các bộ đều tới cống. Ở chỗ, nay còn có chép việc ấy. Cách đó 30 dặm về tây nam có động HOA CHI 花枝.

ng 27 (10) Đạo 乂安 dừng ở 洮慕

Bấy giờ, quan quân từ ngày mồng 2 tháng ấy tiến đến 沉香 thì liên tuôn gặp mưa. Quân đi suốt tháng mới tới 洮慕. Rồi tạm dừng lại, đặt lương-trường.

Ban đầu, theo thành-toán chỉ-thụ thì chở lương đường thủy đến 芝杆 mới lên bộ, đóng đồn làm 10 sở, các quan đài đều có bảng ấn. Chiếu theo thành luật mà làm.

Đến bây giờ, chỗ còn cách 芝杆 bốn ngày đường, thủy đạo theo sông 慕江 mà tiến về tây, dần dần cạn hẹp. lại có nhiều thác khó, đá lởm. Thuyền lương nặng ngược dòng không nổi. Vậy liền ở 錦莊 đặt lương-trường, mỗi ngày cho lính gánh, ~~xx~~ chở chuyển tới đồn lương 翺虞 giao trữ. Ban đầu, khi các quan mới tới thì dãy non xanh rậm rạp, nước biếc rờn rờn, nhìn tất cả thấy hoang-tàng, không có chỗ đặt chân nghỉ. Mà 2 ngày sau thì đầu núi có trăm 百堵, mặt nước nghìn thuyền, đây đã thành đô-hội y như thành-thị.

chú thích 洮慕 chỗ này ngã ba sông. Tục gọi là cửa Rào Chắp mọ 刹川 濼 洮慕. Người Hoan châu gọi sông là rào. Xưa ở đó có đền thiêng thờ 藍國公 (Lam Q.C) Nay nền cũ còn. Ngày các quân tới đó, đặt đàn tế cáo. Công là con vua nhà 陳 làm trấn thủ 乂安. Một thuyết nói đền thiêng ở 白堵 cũng thờ Lam Q.C. Phủ tả ~~Trấn minh~~ Chiêng quang ở Trấn minh cũng có đền thờ ngài

ng. 28 (10) quan-quân đạo Thanh-hoa tiến đóng 呈班 ở 康政. ~~Được~~ Có thỏ dò thám báo rằng có đồ đảng nghịch Mật, quân 3000, voi ngựa rất nhiều chia đóng đồn ở các dải 牢呈捧, 牢佞個, 牢呈蟾 để kháng cự quan quân. 潘派h chưa kịp thám rõ, dâng khải xin thêm quân. Chúa bảo phụ-thần rằng: « ~~đảng~~ vậy cánh nghịch Mật có bất quá 4 nghìn. Nay nó cho riêng một chi có ra ngăn trở. Binh-pháp là phải tới đất người (兵法致人), chính phải thừa cơ đánh ngay. Nếu chờ đợi thêm quân, kéo dài tuần nhật, há lại không mất cơ hội hay sao? » Rồi truyền bảo bảo mau đem quân hiện có, tiến báo đón giặc, xem cơ mà đánh. Đến khi đạo ấy tiến đến nơi thì giặc thấy bóng đã chạy tan. Quân ta đóng lại, dựng lũy gỗ, hướng hướng giặc. Giặc chạy về TRẤN NINH. Có quân đạo Hoan-châu bắt được đồ đảng, hỏi ra thì biết rằng quân chúng chỉ 700 người, voi chỉ 2 thớt mà thôi. Quả nhiên không ra ngoài sự Cửu trùng đã đoán đúng. Tướng sĩ ai cũng cảm phục chúa liệu địch như thần.

~~Ban~~ đầu chúa sai ba đạo quân đi thì hứa rằng đạo Hưng-hoá sẽ giao cho đạo Thanh-hoa điều bát. Trước đó đạo Thanh-hoa muốn lấy đường tiến vào 牢捧 (tức là 牢呈捧), cho rằng địa thế đạo Hưng-hoá hiểm cách, xin cho hai bên được tự do. Đến khi quân tới 炉下, nghe rằng đánh giặc đóng đồn ở 牢捧 chính là nơi giáp giới với Hưng-hoá; lại muốn đưa thư cho đạo Hưng-hoá hẹn cùng giáp-công, nhưng sợ đạo ấy không ưng; bèn dâng khải xin xuống chỉ cho đạo Hưng-hoá hội đánh.

Chúa nói rằng: « hai đạo Hưng, Thanh, đất cách nhau, thế xa nhau. Trước đường lại có giặc ngăn. Vậy nếu đợi hợp binh rồi mới đánh thì phải qua lại mất hàng tuần nhật, sự thế sẽ đã sai khác rồi. Vậy truyền có đạo Hưng-hoá rằng nhờ thuận tiện cơ hội thì nên lập tức tới hội nhau mà đánh. Hoặc vì đường xa ~~đường~~ khó ~~đi~~ làm thì cho phép tùy cơ mà chế-thắng, chớ có trù trừ (牽泥◦滯?).

Thg 11, ngày 3. quân Đạo Nghệ-an ~~đóng~~ đóng ở 刻虏.

Ban đầu, khi Trung quân ở 堵澄, có người 七綫 [người sách 威魯 h. 瓊瑠] từ đồn 呈光 trốn ra. Hỏi về tình trạng trong vùng giặc, thì nó nói rằng giặc chỉ biết có đạo Thanh-hoa tới sát, chứ chưa từng nghe tiếng-tăm đạo Nghệ-an.

Nguyên lai, 呈光 có một chính-lộ thông với đầu cõi Nghệ-an. từ 執征 [ở bên 范支] đến 芒扦 rồi đến 蒲路. Giặc lấp chặn đường ấy từ lâu, lấp bằng gỗ lớn, đất máy đá (bãy?) quan-phòng rất kĩ. Chúng tự nói rằng: binh có tới thì trừ phi trên trời rơi tới - Há lại bay vào 呈光! Và chẳng tên quân 田 đã từng đóng đồn ở đất này, cho nên chúng không để ý lo về chính binh của đạo 乂安

Đến bây giờ, quân đến Cảnh Kiên 翔虔 đóng đồn, vân lũy. Chính là lúc thương-nghị chưa biết nên đi hướng nào. Nhân dời trại đến đất 壇莊. Gặp có viên thám-kiếu 探兒卬 文奎 [thổ-nhân 茶麟, con 文汗] về báo rằng đã dò được một đường tắt theo khe 虔 KIÊN phía tả đến Mường Tiếp 芒接 [địa giới Trấn-ninh] rồi trèo qua núi 詠謝山, đến thôn ấy (那村) qua sông [Tức là Mộ giang 慕江]. qua 伴輔 đến 伴哮, trèo qua các núi 步衍山 núi 蛇女山, đến 儉蜂. Từ đó đi 呈光 đến đồn 呈光 thì thổ-nhân đi mất hơn 5 canh. Đường gần và dễ đi. Nó lại đem theo một người thổ-nhân quê 芒接 [tức là anh vợ 那芒接] cùng một người quê 茶麟 [tên là Cao Nghĩa Đức 高義碁 nguyên nó bị giặc ép theo, rồi trốn ra, ở trong cõi địa phương ấy] Chúng đều tới làm hướng đạo. Hỏi chúng thì đều bảo rằng chuyên vào 正道, chỉ không biết đất này có đường rẽ này, chưa hề đặt phòng ngự. Ta có thể thừa gian mà ngầm vào. Tuy phải lội nhiều khe ngòi, nhưng núi không cao lắm, chuyên chở cũng dễ.

„ Lại từ 芒接 qua 伴輔, 伴哮 đến 儉蜂 đều có dân cư. Từ 儉蜂 đi 正路 đến 蛇党, 蛇内, phụ cận các mường, có nhiều thóc của giặc tìm trữ, có thể lấy dùng. Và dân 盆 giặc giặc từ lâu, trông ngóng nghĩa quân, như trẻ con chờ mẹ. Hễ quan-quân tới thì mang cơm nước tranh đón. Ta không sợ thiếu ăn đâu!"

Thống lĩnh BÙI THẾ ĐẠT và NGUYỄN LỊNH-TÂN nghe xong lời nói rõ ràng, bèn mật nghị rằng:

"Binh mà thấy có thể được thì tiến, há lại giùng giằng bỏ trễ. Nay giặc kiên giữ 芒扦. Nếu đại quân ~~theo~~ tiến theo 正道路 thì sẽ sa vào lưới nó. Nếu chúng không giam chống lại, thì quân ta yên ổn tiến bước. Tức là "phép" 拔尖取栓 (bạt nhọn lấy tất). Chuyển bằng thủy mở đường rẽ (運水開岐) dùng sức cũng rất gian khổ. Nay tiến theo 芒接 đường rẽ, thì

địch không ngờ. Trước mặt không có cản trở, mà đường lại không hiểm. Lương có thể cấp. Ta có thể lấy binh đóng mật, khi gặp địch thì hăng hái tiến đánh. Đánh gì không bại. Được cơ hội này chính có thể dùng »

Lập tức kéo quân về 翔虔, liền 1500 thủy quân lại, giao cho 楊忠 và 郑楞 ở lại giữ đồn lương, chờ đến 同漢. Ban sáng làm nghi binh, ban ngày thì trương kì xí, ban tối thì đốt lửa, đánh trống chuyền nhau, để nên có thanh thế giặc tới đó tình hình thì sẽ ngờ rằng đại binh ắt là theo đường chính mà vào 芒拌, đem hết quân ra chống giữ. Quân bản đạo thì theo đường tắt, giấu cờ lặng trống, ngầm tới 同漢, rồi liền tiến đến 挑极. Mọi nơi đều đặt đồn lương để chở chuyền, bèn vào 芒棒. Từ đó đến đồn giặc, thổ nhân đi mất 11 trống canh. Giặc còn im không động. Đại quân 簇擁 mà lại như vào chỗ không người [ở đây có đền thiêng; nơi làm văn mà tế cáo]. Đến đó, dân cư trù mật, đồng ruộng mở hết. Bốn mặt trông thấy sắc núi xanh om, cây tùng (thuỷ 杉) cây sam xanh biếc. Quang cảnh hoàn toàn mới (樣 hy). Tướng sĩ đều vui, nét mặt vui vẻ. Bèn chỉnh đội ngũ, thương nghị kế đánh vào giặc.

Chú Thích 翔虔: chỗ này có khe chảy vào Mộ giang 慕江. Nước rất độc thổ nhân nói khe từ nguồn tới, có nhiều quế. Cách Canh Kiềm 3 dặm về phía 東南 có một đỉnh núi khá bằng. Trên núi có 3 toà đá. Hai toà tả hữu hình như quạt tròn 團扇. Toà giữa bằng phẳng. Từ đó xuống chân núi, đá chia làm 3 cấp. Có suối vọt chảy từ cấp trên. Nước rất thơm ngọt. Ở dưới có một tảng đá như cái chậu. Nước suối chảy xuống, ngưng thành ngũ sắc, trông như mỡ. Ai đau bệnh nhiệt thì lấy nước ấy uống thấy đỡ. Nước ấy màu trà rất ngon.

Ng-11 (11) Đạo HƯNG HÓA đến 芯番巴 24a

Trước đó đạo này đến 枝山, dụ sai thổ ti 何功态 đến trước tại 芯番巴 thám thính tình hình, chiêu dụ các đản-lao 但牢. Bảo đạo ở lại 枝对 thôi đốc lương hướng. Đến bây giờ bàn rằng: « quân lương tuy có các châu cung cấp, nhưng đường sá hiểm xa, đản-đạo khó lòng chuyển chở. Nếu cứ trú lại đợi lương thì sợ bỏ lỡ cơ hội. » Lập tức liền quân 後支 lại

để lưu lại chờ lương, để tiếp tế cho đủ. Rồi đem 3 chi lên đường tiến đi: một chi bởi 芒枉 (thuộc 杈州), qua 本谷 —, một chi theo đường 鑪项, 日未内 (thuộc 山罗) đều tiến đến 淰功.

Bây giờ có đồ-đảng của 芒青 là bọn tổng binh 祿, từ Trấn-ninh trốn về quy mệnh.

Quân lại được đóng đồn ở đó, chờ lương, rồi lại tiến qua 淰畲 (thuộc 杈州) đến 牢些项 ở bờ 鑄寧 [Từ đây trở đi là địa giới Trấn ninh]. Lại qua 牢些鞯古, 牢牠扱 đến 牢芒番巴, cùng với thổ binh sai đi trước và 信中, 前号, 後劲 hợp đóng.

Trước đó, khi qua các châu 光北, núi cao nước độc, quân sĩ nhiều bị đau ốm mệt nhọc. Đến khi đến địa-phận Trấn-ninh, núi béo nước sạch [sách 堪地 ~~khoa~~ 嘗水法 nói: đất lành thì núi béo dày 山肥厚, nước sạch trong 水淨清] Đất ráo, lam mỏng. Quân sĩ cảm mạo khá đỡ. Đều dân thì tuyên-thị uy đức triều đình cho các man-tù dị-vực, các phìa, then, xiển, quảng [người man gọi mường-trưởng là 琊, ~~..~~ sau là 扦, sau nữa là 阐, lại sau nữa là 广) cho đến các 金狗扦蠹 [người man gọi quan lớn là Klong 蠹] đều đem thổ-dân tới cúng lương và phục dịch

Bọn 黄廷休 dâng khải lên báo. [1 đường vào 芒陰, một đường vào 呈蟑, một đường đến 芒青, một đường đi 杈山.]. Tạm đóng lại 芒番巴, thu thập lương hướng và sai tế-tác vào thám tặc-tình, tùy phương liệu lí.

Bây giờ có bọn giặc nhỏ là 嘗奇 [người 芒陰], 孳潛 họp bọn thổ binh (ở 芒石) lập đồn chống đạo Hưng-hóa. HĐ THẾ nghĩ rằng, tụi giặc ấy nhỏ, nếu mình sai quân đánh dẹp thì man-dân sợ chạy, ta hình binh không thể tìm lương. Vậy nên lấy chiêu dụ, bảo chúng qui ~~mạnh~~ thuận. Nếu vẫn không nghe, thì sẽ không tiếc công sai một chi binh thì chúng ắt bị bắt. Rồi ý bàn chép biên-bản trình lên mà đợi chỉ.

Chúa xem rồi, bảo: « Những ý đạo này bày tỏ, rất hợp sự-nghi. Lập tức bảo cho cứ theo vậy thi hành »
Chúa lại nói: « Đạo này hành quân, vũ-tiễu, kiêm thi. Đến đâu, dân địa phương cũng được yên ổn, man-tù hiếu thuận.

rất đúng với đạo chung binh.» Xuống chỉ khen, ban lụa, tiền 12 vạn để mua thuốc mà điều dưỡng.

ng 14 (11) Chỉ truyền 密授拆夥机宜 chuyển đến quan thủ đạo 乂安 25

Bây giờ, quan quân tiến hành đã gần đến cõi giặc. Chúa và quan Việt mật nghị: « Tổ giặc Trấn-ninh, hào lũy tuy sâu cao, nhưng tính ra, vây cạnh nó chẳng qua 4000, mà trong đó kẻ bị ép theo đã đến 8, 9 phần 10. Và nghịch Mát hèn nhát, trước chưa từng thân ra trận. Quân ta đến áp cảnh, nếu nó giữ thành chống giữ, thì nên thư-từ cẩn-thận, chớ nên đánh gấp. Khi đến lúc cũng còn đầu lại, hướng giặc! Nếu đem ý ấy mật thụ bọn BÙI THẾ-ĐẠT; bảo trước hết đến 呈光 thì đầu tiên chọn thắng-địa mà lập đồn, cho tướng sĩ nghỉ-ngơi. Chiêu dụ thổ dân, mua gạo, phát tiền, để quân lương dư dật. Sau mới thẩm nhận địa hình, thế giặc, dự bị, chỉnh đốn khí-cụ đánh thành. Và lại tuyên dương đức-ý, cắt sao chiêu-hoài rộng rãi khiến những kẻ hiếp tùng đều ra trốn hết.

Nếu bất đắc dĩ phải đánh thành, thì phải bàn cẩn thận. Binh pháp nói: 先難後易 (trước khó sau dễ). Lại nói « 舍堅攻瑕. Bỏ sẵn đánh mặt. Chỗ mọt đánh vỡ thì chỗ cứng tự tan.»

BÙI THẾ ĐẠT được chỉ, bái nhận tuân làm. Về sau đại quân được trận, tổ giặc vỡ tan. Quả không ra ngoài sự mưu tính của cửu-trùng.

ng 17 (11) Bây giờ đạo Hưng Hoá đang tiện đánh dẹp 芒𠃣. Thấy có chỉ truyền đến, bảo nên thế thuận tiện thì hợp với đạo Thanh hoa cùng đánh 呈光. Nhip đường sa Chúa tiện thư cho tùy nghi. Bèn bàn rằng: « Trong quân bản đạo, 朴忠 h đã đem một chi, còn công nghị ở địa phương 涼恒. Các chi chính binh đóng ở 芒番巴, quân số cộng lại 1569 tên. Nếu nay tiến lên cùng giáp công với đạo Thanh hoa, thì sợ nơi đồn mất thường dân có ý phản, thì đường xa, thế cách, ứng chó không kịp.» 26

Bèn đăng khai kê hết quân-cơ của bản đạo, xin chúa ban ý. Chúa nghe, truyền rằng: « Đánh tổ giặc ở Trấn ninh thì đã có sai đạo 乂安 làm chính binh. Còn hai đạo

thanh Hưng nguyên chỉ phân sai để chặn đường. Vả chăng việc binh khó lòng từ xa độ được. ~~Khá~~ xuất quái ~~đã~~ thì bản đầu đã cho tiện-nghi. Vậy điều bát tướng quân, hết thảy tùy nghi mà tùn thắng."

HOANG ĐINH THẾ được chỉ khuyến, rất lấy làm mừng. Bèn được lui tiến tự do, tùy phương qui hoạch. Cho nên thu được nhiều công.

ng. 24 (11). Bọn H.Đ.Thế ở đạo Hưng hoá ủy thủ hạ và thổ-nhân là 隰飛高 [người 芒] đi trước tới đồn giặc 芒硷 2[illegible]
tùy nghi chiêu khảo. Ngầm đi đến gần phía sau đồn. Bèn tì-hiệu giặc 掌奇 sợ hãi, đem 140 dân-đinh tới cửa quân qui-mệnh. Thu hoạch được ngựa, súng, khí giới dâng lên. Chúa rất mừng, ban khen thưởng

ng 26 Dư-đảng giặc 質 hàng ở Hưng hoá đạo.
Trước đó, vào tháng 9, đốc binh HĐ THẾ thám biết rằng có một chi dư đảng giặc 質 náu ở đất 車芒, 淦班 thuộc nước Lào 牢, cùng với đất châu 招晋 tiếp liền [Từ 招晋 đến 淦班 đi mất 7 ngày]. Bèn sai thủ hạ mang theo người khách trú ở châu 尾水, là 周原琅 làm hướng dẫn, bắt thổ dân các châu 文盘 水尾 cùng người 儂 đi trước đến châu 招晋, bảo thổ-mục là 刁正文 đem binh châu mình lên đường đến 淦班, mang lời hiểu dụ
đảng giặc. Các tên quản 客, quản 糬, tổng binh 管, tri 276
tùy 4昷 đem 450 dư đảng tới hàng. Thu được ngựa, chiêng, súng, khí giới. Bọn đảng 質 là tổng binh 樗, tổng binh 涞 cũng tới qui mệnh.

Dâng khải về trình chúa. Chúa bảo phụ-thần rằng: « Bọn H.Đ.THẾ được sai làm nhung-vụ, khá biết dụng tâm qui liệu. Bọn dư đảng nghịch Chất, lấy một tờ giấy mà bắt được chúng, tức là mau chóng la việc công, đem lòng trung thờ nước. Rất đáng khen thưởng. Xuống chỉ khen và dụ rằng sau khi thành công sẽ biết-nghị tình-thưởng. »
ngày ấy: 朴 惠h đạo Hưng hoá đánh úp 呈蟯, phá được.
Trước đó tiến quân đến 淦功, thám biết có một chi quân giặc kéo xuống 呈恒. Đốc binh HĐThế chưa sai thuộc hiệu

朴忠侯 lĩnh một chi quân tiến xuống 呈恒, đánh giặc. 28b
Giặc nghe có tin quân tới, bỏ đồn trốn đi. 黄廷朴 uỷ sai
thủ-hạ đem quân theo đường chính đến 呈蝳. Tụi giặc
liền tránh trốn, Khi quân về thì lại kéo ra. Quan đạo 6
ấy thêm sai ~~triển~~ 随征 暎武 hiệp với những sai nhân
trước, đem 100 tên 力战 và 300 thổ binh len đường tắt
vào phía sau 呈蝳, đốt phá đồn giặc. Tướng giặc
là bọn quân 羌 chạy thoát; quân giặc gửi các đất
牢捽, 牢侵佪 cũng bỏ đồn rút về Trấn-ninh
Đàng Khải về. Chúa nói: « Đạo này nhiều lần có khải
võ, chiến vụ được thắng. ~~Rất~~ Khá biết dụng tâm gắng
sức, lập được công sớm. Phó nghị khen thưởng. Rồi
ban thưởng cho đốc lĩnh 黄廷体, tán lí 阮仲鋴 mỗi
người một ngân bài hạng trung.
Ban đầu, khi đạo này tới 枚卅, sai người chiêu thủ đại 28b
招博城 ở 牢蝳, bảo (預曉 辣㕦?) hễ thấy có đồ
đảng Trấn-ninh chạy trốn qua đó thì phi báo cho 按处
牢蝳 cùng ngự và chặn bắt. Lại báo bảo 十卅, mỗi
châu chọn 扦丁 hai người, ngầm vào tổ giặc Trấn-ninh
chiêu dụ châu nhân, đã bị hiếp dụp thì trốn về qui thuận.
Trước sau có 320 người về. Đều phóng-thích cho về
làng cày cấy.

Ngày ấy (26/11) Đạo Thanh-hoa tiến đánh giặc ở 板楼, phá được
Xưa đạo này, từ 炉上, 呈门 tập kích đồn giặc, phá được.
Rồi từ 堪村 lên đường trèo núi 披礴 [đầu cõi 牢捽]
tiến đóng địa-diện 牢捽. Qua 呈杀, trèo 蒲舍, 蒲從,
đỗ lại ở 牢那. Từ 牢那 trèo 蒲勘, 蒲呱 đến
淰㕓. Những chỗ qua đều là 崇崗峻嶺 ~~ba~~
bạt thiệp gian khổ.
Trước mặt có 板楼, núi rất cao. Chỉ có một đường 29a
~~khác~~ quanh có 綫路 thông hành. Giặc thám biết ngờ
quan quân đã trèo qua 7, 8 ngọn núi, ~~chạy~~ sớm đã ở
~~khe~~ cửa núi bày quân để đợi.
Bây giờ quan quân tiến qua ngọn núi chập chồng, vin
bực, đi ~~hàn~~ nối nhau (拾級蟻行) thành đường dài
như rắn, đầu đuôi không ứng cứu. Quân 前区選锋

vừa nói ra khỏi cửa núi thì giặc đã đón đánh. Có năm
tên là bọn quận 騈 đều cưỡi voi, cùng một lúc xông
tới. Trong chốc lát, quân 遂烽 qua lưng núi bắn
ngang giết được một tên quản tướng. Kẻ đúp đầu
là 諳 武伯 丁文諳 cưỡi voi, tự đi trước quân lính,
chống lại (抵當) với năm voi giặc, để thương đâm
chết một người ngồi trên voi giặc; 前支 慎武h.
cưỡi voi tiếp ứng. Quân giặc thua chạy. Tướng hiệu
ra sức đánh đuổi dài.

Đuổi quá thôn 那灰, lội sông 沛江, trèo dãy núi
thẳng tới ấp đồn giặc. Khi đến thì giặc đã đốt 29b
đồn mà trốn đi.

Lập tức cắm trại ở 板棋, lấy được 12 cót lúa
(囷), nhân làm lương cho quân.

<u>Thg 12. ng. 1</u> Quan đạo 乂安 dừng lại ở 蛇宮内

Ngày hôm ấy, giặc 呈光 mới biết rằng quan quân
tiến đến, hoang mang cho ra một toán 彪軍 50 người
tiến lại đốt cả kho lúa. Quan quân ập tới, bộ
ngựa chỉnh tề, khí giới ~~mới~~ sáng nhoáng. Bọn giặc
vừa chạy, vừa đốt. Quân 遂鋒 đuổi kịp thì
chúng đã chạy về 呈光

Người 盃 nghe tin đại quân tới, già trẻ tranh nhau
đón dọc đường xụp lạy (膜拜) có đến hàng nghìn. Ai
ai cũng mang tới trâu, lúa của giặc để cung quân.
Các quân nhờ đó được nhờ hưởng đủ. Nhuệ khí gấp
bội trăm lần.

Trước đó, khi quân ấy đến 送接, đã sai thủ hạ lấy
thổ dân hướng đạo ngầm vào các 苦 cấp phát 票牌 30a
chiêu an thổ dân. Chúng đều bắt những kẻ cày ruộng
cho giặc đưa nộp. Lại đo biết rằng ở đất 湛 滿
có tên quan 田 làm nhà ở đó. Trước sai tên tùy chính
minh-trấn 寧鎮 財征 ngầm đi đường 苦窑, qua vào
尚呈欽, bắt thổ binh đánh úp đồn ấy, giết tên
quan 田 và đồ đảng

Ở đất 扰謝 có tên quan 蓮 đồn-thủ. Cũng mật
sai người ngầm vào 苦凮 chặn đường về rồi giết đi.

Vì vậy khi đại quân tới cõi, giặc còn chưa biết. Người Bồn cũng im không báo.

Bây giờ BÙI THẾ ĐẠT theo đức-ý, cấm ngặt cướp bóc, vỗ về cư dân. Cho nên ba huyện phía đông TRẤN NINH nhà nhà đều ~~mừng~~ vui, mừng như sống lại. Chào nhau tới cửa quân nghe giảng dụ. Cùng họp các trai tráng tới theo quân làm hướng đạo.

Ngày 4 (12) Đạo quân Nghệ-an tiến đóng 伴啌. 30b

Bây giờ đạo quân này tạm đóng ở 蛇内 2 ngày. để cho tướng sĩ nghỉ ngơi, chỉnh bị lúa gạo.

Đường sá xứ này, bên hữu (phía bắc?) đến 迷焚, tả thông 迷鳳, đi rất quanh co xa xăm. Địa thế khá bằng phẳng.

Chính đạo thì tới (núi) 呼諒 thẳng đến 伴啌, 呈犍, nhìn suốt ~~đồng~~ đất (一望之地) tức thuộc 呈光, hành trình rất gần [quân đi ba trống canh]. Nhưng tuy núi không cao lắm, nhưng dằng-dai trên 59 60 dặm, ~~hai bên khe cực sâu. Trên hai bờ khe~~. Phía tây, ~~đối với~~ chính đối với địa diện 伴啌 kéo dài một chân núi (正对伴啌地面拖出一脚. dài 4, 5 dặm. Hai bên khe rất sâu, cách khe, hai bờ có núi chập chồng, đứng thẳng như vách ~~đứng~~ lên thấu trời, cực kì hiểm yếu

Bây giờ thân tử hoặc có kẻ xin theo đường bên tả, hoặc xin theo đường bên hữu. Hai đường ấy tuy quanh co, xa xăm, nhưng ít quan-phòng. Chính đạo thì ở chân núi 呼諒, nếu có phục binh thì 31a
dẫu có 1000 người cũng khó đương vì hiểm.

Bùi THẾ ĐẠT và bạn tham-hiệp bàn rằng: « Đại quân áp tới, giặc mới được tin. Vì 險與人天奪其魄
. Xem như nó không kịp thanh dã, thảng-thốt ~~đốt~~ thiêu đốt. Dẫu khi chưa thu, thì sao mà đốt kể được. Nếu nay, ta không thừa hư cấp tiến, đến thẳng 伴啌, 呈犍, lấy thóc địch mà dùng, mà lại đi đường quanh co, thì khiến

chúng đốt hết lương đã trữ, tàng vùng thanh trì. dưới như vậy thì sai

„ Ta hãy tiến theo chính-lộ. Nếu nó đem quân thẳng tới ngăn chỗ hiểm, thì ta đem chính binh chống lại. Chia quân giữ mặt sau để thông chỗ hưởng từ 陰虫存, 蛇内. Rồi lánh xuất một kì binh, hoặc bởi đường bên hữu, tiến đến 芒荚, theo bên hữu núi ngầm vào chiếm 康度妲; hoặc theo đường bên tả, tiến đến 芒風, theo bên tả núi, ngầm vào 伴嗟, chẹn đường về của chúng. Như vậy thì giặc phải chịu đánh cả trước lẫn sau, thì sẽ trốn đường nào? Đồn giặc 呈光 không đánh tự bị tan. » 316

Rồi lưu 左支 (quân) giữ 蛇内, đợi sẽ có sai-bát, B.T.ĐẠT tự đem ba chi 前, 中, 右 lên đường trèo núi 呼諒, đến thẳng 伴嗟, cắm trại [Sau ta quân hàng, thì đều nói rằng chúng đã hẹn vào canh 5 ngày ấy đều chỉnh quân, sĩ, voi, ngựa, đem chánh chi ra đón đánh ở đầu đường núi 呼諒. Bèn khao quân uống rượu say. Khi tỉnh dậy đốc xúc đi gấp, thì quan quân đã tới đóng ở 伴嗟 rồi] Đại binh yên ổn theo đường bằng, cuối cùng không có một người một ngựa nào ngăn cản. Qua xong núi 呼諒, tướng-sĩ đều nhảy nhót vui mừng. Trong quân giặc nghe tin, bỗng chốc hết hồn, cho đó là "binh thần".

Ngày 5 (12) đạo quân X 安 tiến đóng ở 呈罹.

Bây giờ nghịch 穣 sai tất cả đồ đảng ra chống cự. Quân ước có 1000, voi ước 100, chia làm tả hữu cùng ra ở đồng bằng 呈罹 bày trận để đợi quan-quân. 318

Các tướng tham-hiệp hết sức xin thống lĩnh BÙI THẾ KHANH vây quân ấy đánh.

Bèn sai 前軍支 領武 h 阮廷棟 làm 正战; 右支 会武 h 阮仿种 làm 接战; 中支 nối tiếp sau. giăng nhau mà sách-ứng (策応)

Giặc xua hàng voi nghinh chiến. 阮廷棟 vây quân ra tranh phía tả núi, giàn ngang mà bắn.

阮仿珅 đương tiền đánh hăng chiếm bên hữu núi. Quân giặc nhiều đứa bị chết, bị thương. Sức không chống nổi. Liền thu quân trèo núi. Bầy voi cũng lui giữ lưng núi

Buổi trưa, các quân chúa làm 6 đồn hạ trại. đều đóng chỗ núi cao, thẳng địa để phòng bị voi giặc ban đêm đến xông. Chỉ có đồn Tiền CHS thì đóng chỗ thế núi thấp, bằng, rào và luỹ lại không kịp làm kiên-cố.

Đêm ấy voi giặc quả nhiên lại cướp trại, đánh vào mặt sau. Và chúng binh cũng không cảnh-giác. Trong đồn náo động, bốn bề hoang mang. 阮廷栋 một mình cỡi voi cầm thương, lướt vào trong vòng vây của voi giặc, tả xung hữu đột, ao-chiến ~~khá~~ lâu giờ, mỗi lúc dàn ngọn thương dài, tướng giặc nhiều kẻ bị trọng thương. Chúng bèn lui về 呈光. Từ đó đêm không giám trở lại

Về dịch này, 賴副 h 阮廷栋 không biết rằn ngừa ban chỉ, bị biếm một bực. 後面 侍內左奇 阮廷挺 phòng thủ khá sơ, binh dân bớt nửa. Quản tướng 段廷滿 bỏ voi chạy trước, bị chém bêu đầu để làm gương, để nghiêm quân luật.

Ngày 12 Chỉ truyền cho đạo 乂安, để mật trao các cơ nghi xử trí.

Chúa nghĩ rằng quan-quân đạo 乂安 đã tiến đến tổ giặc 呈光. Trong tờ khải trình không từng nói đến tình hình khó dễ ~~trong~~ về giặc. Nhân đó, chúa bảo quan Việp rằng: « Binh không thể độ từ xa. Từ nay sự thế chậm chong, cũng chưa biết. ~~Nhà~~ Nếu áp thành mà đánh phá, bắt tụi hung-cừ giam đem về, đánh một trận mà toàn thắng thì bắt tất phải phiền bày kế hoạch. Vạn nhất địch có hào luỹ sâu chắc, thủ ngự đầy đủ, binh nhiều lương đủ, nhiều phen đấu lực chưa bạt được liền, thì 33a

sợ trong binh ở lại lâu, lương thực khó khăn. Nếu sợ
thế đến vậy thì không biết quân Đoan sẽ trù liệu
ra sao.
„Nay nên mật dụ ý ấy, ~~mật~~ dụ đạt cờ nghị, khiến ý
biết rằng đây quân lần này cốt là vạn toàn, không
thể làm lại (役不容再 籍„
Rồi truyền chỉ bảo rằng: « Nếu lũ giặc giữ vững
lâu không vỡ, thì ~~rút đại quân ra chỗ đất lành~~
~~mà~~ liệu chừng lưu lại những quân mạnh 勁兵, chọn
thuộc tướng mà giao coi, cùng với thổ dân Ai Lao mà
cầm giữ. Rồi rút đại quân ra chỗ đất lành mà
nghỉ ngơi, đợi đến mùa thu mát tạnh ráo sẽ chọn
tướng thần trí dũng cầm quân tiến vào đánh phá,
thì sẽ chắc được, để thu hoàn toàn công. »
Bùi Thế Đạt được chỉ rất kinh ngạc, bèn hội nghị 33b
với các tướng. « Việc binh ~~quý~~ ~~lâu~~ cho chóng 兵貴拙
速 tuy vụng, chứ không quý làm khéo mà chậm.
Ở chỗ xa vạn dặm mà treo quân, thong thả cầm
lâu. Người Bồn khổ vì giặc tàn bạo, hằng ngày trông
ngóng triều đình đến cứu, mang cơm nước tới đón
quan quân. Nay nhân tâm hoài mộ, sĩ khí đang
hăng, nếu mà không sớm thừa cơ dẹp giặc, thì
vạn nhất phải cầm cự lâu, thì khí ba quân sẽ trễ
nải, lòng người Bồn sẽ lìa. Thế mà đến như vậy
thì ~~tướng sĩ~~ làm được gì! Vả chăng cất quân lần
này là quan trọng không ít. Kẻ địch ngóng ~~xem~~ ai
cao ai thấp, nước láng giềng coi ai nặng ai nhẹ. Nếu
giặc này chưa trừ được thì 7 huyện ở Trấn Ninh,
đất cũ chưa phục hồi. Rồi mà ~~cho~~ các Man mình
ngó vào trong nước, Miền Nam gườm ngó bề ngoài,
thì lấy vương sư làm được gì? Sự thể như vậy
trên cửu trùng đã hiểu rõ.
„Chúng ta treo quân ở đất khách đã qua mấy
tháng, đã không hay làm việc lập công chóng, để
đến nỗi Cửu trùng phiền lo. Thật là vì ta chậm
chạp, cho nên nay ~~bị~~ nhận nghiêm chỉ. Chúng ta
phải nỗ lực cùng ghét kẻ thù, gặp kẻ diệt giặc,

mày chỉ mới hết lòng trung của chó ngựa! »

Bây giờ chúa nghĩ rằng quân Đoan là một lão tướng, chúa sợ ý quá thận trọng, làm sự không nhanh nhẩu. cho nên đã dùng cách kích ~~thích để~~ động tướng. Các tướng được chỉ, ai cũng kích-lệ hăng hái, đánh giặc càng mạnh.

Ngày 17(12) quân đạo NGHỆ-AN tiến đánh giặc ở 伴衝 (Xung) được trận to

Từ đầu, khi giặc Mật nai ở 呈光, có voi đực kể hàng trăm, lợi nhờ thanh bấy. Lấy sự ấy mà chế-phục các Man, hùng trương thanh-thế.

Lúc đầu khi triều đình mới ra quân, nghe đồn rằng giặc 呈光 khéo biết dùng voi đánh trận, mà từ trước đến giờ chưa có phen thử thách, cho nên cũng chưa chắc rõ thực hư. Kịp đến sau trận 呈翟, giặc đưa ra có hơn trăm voi để khấy cự quan-quân. Quân ta dùng 柱錫銃 (súng có cột chống) đưa ra trước mà bắn thẳng, voi giặc sợ, lui, không quản xông thẳng lên. Đến nỗi có con kéo to mà xéo chạy. Mới hay rằng voi ấy cũng chẳng có giỏi gì hơn, không đủ làm sợ. Bèn ra lịnh cho các quân phải tập cho thuộc phép chế voi để đợi khi lâm trận 34b

ngày ấy, quan 前支 dời đồn đến đất 伴衝. 碩武h 黃馮基 đem hai cơ 左捷, 後勝; 洵青h 范 阮寧 đem cơ 後寅, 权忠h. 黃姜湖 đem cơ hữu sung, làm quân chính đóng ở đỉnh núi 平青, dựng rào, đắp lũy.

[đất 伴衝 có một dãy núi, thẳng liền 亭克, kéo dài tới 蒲終; giữa có một nhỏ tròn, bằng, dựng một mình, một tên là 平壽山, một tên là 平康山, hình rất là đẹp. Nhân trên hai đỉnh, lập hai đồn Đồn Bình-thọ sơn hiện còn dấu cũ hào lũy. Tục truyền đời xưa, tiền triều trong khi bình man, có đắp đồn ở đó].

~~Đến khi~~ 日会武h. 阮伤珅 đem hữu-chi dàn trận ở lưng núi, tiếp ngự bọn giặc. Giặc chưa ra

làm 2 chi, thẳng lại nghinh chiến: một chi chiến cầu
亭克, một chi ra phía bắc 蒲終 đầu trận ở 伴衡 35a
quân ước có 1000, voi 26 con.
Tin báo đến trung-quân. Bọn thống lĩnh BUITHEDAT
nghĩ rằng giặc cậy mạnh chỉ nhờ voi, cho nên dám
ngông nghênh 猖狂. Nay nên đoạt-chiến một phen
giết được một vài voi đực thì chúng mất chỗ cậy.
Sẽ sợ mà tan chạy như quạ, như nai, tiện cho ta
thừa cơ lấy thắng.
Bên sai 右支 làm 正战, bọn 前支 頭武 làm 接战.
Trung-chi tả hữu tiến sau, đại chiến một trận.
Lúc lâm chiến, ra lệnh rằng ai bắt hoặc giết được
voi, công cũng coi bằng giết được tướng. Vì vậy ai
ai cũng lo đuổi voi giặc. Bọn tướng nhỏ giặc sợ
hãi hoảng hốt, ngã. (跌踣) rất nhiều, quân ta
chạy qua không để ý tới, chỉ chém được 16 đầu,
đều là người ngồi trên voi hoặc trên ngựa.
Đứng đầu trong giặc là một con voi rất hung, trên 35b
voi, có người cầm bạc 銀鐺, mặc áo bạc, tả
xung hữu đột, xông trước chắn sau, đi chạy như
bay. Thuộc tướng 右支, 黄福綏 [hiện quản đội
寧右, tước 綏青h] cưỡi voi lên trước, hai bên
tới gần nhau (兩Tı 相迫) dơ thương đâm một cái,
tên tướng giặc kia ngã gục trên bành. Những kẻ
đi theo liền cầu xuống (從者匀Tı) với tên quân tướng
chém (連背象斫斩), đem thủ cấp hiến công.
tướng giặc ấy là quận 坚, voi ấy gọi là 寧 犍
chạy vào lưng mũi. 辰忠h 張洵 chạy thẳng
tới chen đánh, chư quân đua nhau đuổi sát,
nó chạy vào 把在垓心叢刺 chọc
lát thịt nát hết.
Thị-trung 侍中右奇 姜士 bắt sống trong trận được
một tì-tướng [tên là 僉青] và voi một con. Còn
dư đều chạy về 呈光. Từ đó không dám đưa voi ra
đánh nữa.
Tin thắng trận báo về. Chúa hạ chỉ khen.
Quan-quân từ đại-thắng một trận ở 伴衡, thấy

tới tổ giặc. Giặc thu quân cố-thủ giữ luỹ 36a
luôn nhiều ngày, quan-quân đến gọi khiêu chiến, nhưng chúng nhất định không ra, ban ngày thì chữa đồn sửa luỹ; đêm thì đốt lửa chung đèn, phòng ngự rất cẩn-mật. Trong cái trên kia, những kẻ thiện chiến trong giặc hoặc bị chết hoặc bị thương thành lở. Nghịch Mật sợ chúng trốn đi, bắt vợ con chúng giữ ở trong đồn, phòng thủ nghiêm ngặt. Cai tướng thấy biết rằng ~~các tướng~~ giặc ngày một nguy, đến muốn đánh gấp. 全其 cũng xin ra sức.

Thống lĩnh quan 瑞 cùng tham hiệp bàn rằng: « Giặc một lần thua, gặp giữ chắc thành. Xem tình hình chúng thì đã quyết-quệ. Các tướng muốn thừa nhuệ đánh lấy gấp, không nghĩ rằng đánh thành là hạ sách; dựa với sự hiểm là không có mưu. Binh-pháp nói: « Giặc đã cùng thì chớ đuổi. Đuổi con ~~đường~~ không nên, huống chi là đánh với nó. Vâng mệnh y như bàn đầu, cho phép cùng làm chiếu và thảo. Và chỉ truyền phải thủ-tử thận trọng, chớ cống phá gấp.

« Nay nên đóng binh liệu lường, dàn dài tại Khiêu-vũ, khiến cho vây cánh 呈光 biết còn có một đường sống, thì ắt tự nhiên bỏ nghịch theo thuận, cải quá tự tân (新). (36b)
nhân đó khuyên chúng lập công, thì có thể không mệt mà phá được giặc đồn. Huống chi, người dân bị ép theo còn có nhiều bị giữ trong đồn giặc. Nếu đem binh-uy giao vào thì khó chia ngọc, đá. Thì cũng nên thong-thả hẹn ngày đánh, chiêu dụ chúng trốn về. Giặc thế sẽ tự bị cô-lập, thì sẽ không phiền quân mà phục chúng. »

Bèn sai người mang sắc dụ nói vào Đồn Bồ chông 蒲終 chiêu dụ nghịch MẬT.

~~Giặc~~ Mật sai người đem [tờ dụ] tới dưới chân núi Bồ chông mà đốt. Chỉ dụ được các tên giặc nhỏ: hầu 日吕, hầu 巳三, thiêm 中, và hơn trăm đồ đảng. Những kẻ hiếp tùng cũng lục tục trốn về qui-~~mệnh~~ thuận, có đến 4,5 nghìn đàn ông đàn bà.

Bấy giờ đạo quân 清奉 tiến đóng ở Bản cường 板強, trào mé 蒲甚, đóng lại ở 淦倫. Thám biết giặc có 7 thớt voi 37a

đóng ở 板朴. Nhân lại đường tắt (泾→径) tới đóng ở 混性.
lại trèo những núi 蒲頭 蒲渙 đến 廊滿, qua 湊班 tới
đến 板朴. ~~Qua~~ Các đường núi đi qua đều bị giặc lấy gỗ
chắn lấp. Phải tách ngang đi tắt mới qua lọt.
Khi tới thì giặc đã bỏ đồn chạy. Đó bắt dư đảng, hỏi
thì chúng bảo rằng: « Giặc thật gầy bảo trở về, theo 滄
滹, hướng 捫江 (?) về 尙呈欽, chứ không hiểu tình
trạng ra sao »
Trước đó, nghịch thật nghe tin quân đạo X安 tiến
đến 蛇内, gấp rút các chủ đảng 清華 về cứu 呈光.
Th. dịch 端 qc mật sai cai nha-hiệu đem 1 chi thổ binh
trấn ninh chắn đường ở 尙呈欽, một chi chắn tại
但胡芋. Bọn giặc chạy tán loạn (*星走) về qua các
chỗ ấy, hoặc bị quân đồn giết, bắt; hoặc chạy tung
trốn biệt. Quân về gần 呈光, chỉ còn gần 200 37b
người, với còn 6 thớt; súng ống khí giới vứt bỏ
dọc núi, đều bị quân đuổi thu lượm hết

ng. 20 (12) Quân đạo 興化 đóng ở 扎蓝.
Trước đó bọn H.Đ. THẾ đã sai nha-hiệu đem thổ binh
từ 芝砼 đến 芝險, ~~ngầm~~ vào 芝割, dò thám (打探)
~~tin tức~~ 鎮宁.
Ngày ấy, thám tử về báo, mới biết rằng đạo X安
ng. 24 tháng này đã tiến gần tổ giặc. Đạo Hưng hoá
bèn từ ~~芝~~ ~~𦊛~~ 巴 tiến hành. Núi khe ~~hiểm~~ hiểm, đến
芝險 đường núi càng khó, không dân cư, khó tìm gạo,
nước độc. Bèn trú lại 扎蓝. Sai người báo cho đạo X安
biết; một mặt khác dâng khải về triều.
Chuẩn truyền tới bảo rằng: « Đạo X安 đã tiến đến gần 呈光
gần ngày (刻日) công phá. Đạo 興化 hãy đóng lại chỗ này. 38a
Nếu lương quân chưa đủ, thì tạm dùng đồ núi: khoai,
măng, rau tham dùng với lúa gạo. Đợi đến đi tổ giặc
bị bỏ; tụi tướng giặc sẽ chạy trốn qua đường này, thì
sẽ tuỳ thế mà chặn bắt, ~~khiến~~ chúng không thoát lưới, để
thu công hoàn toàn. Nếu như thủy thổ khác thường, ăn
uống (飲茹) không chịu, đến nỗi cảm bệnh nhiều thì
thế bất đắc dĩ, ~~phải~~ ~~thì~~ đem quân về thì cũng bằng

lòng tha thứ.»
Bộ truyền đến; bọn H-Đ-THẾ rất mừng. Chúa bao lâu lại được ~~tha~~ ~~lời~~ văn của đạo X ... báo cho phép tùng nghỉ tiến dừng. (HĐ thế) bèn rút quân dần dần rút lui, phần sai người chặn bắt đồ đảng trai mình lẩn trốn ở đó.

Ngày 30 (12) Lại 滝泳 h. 吴福鋐 làm quan kinh lược đạo 清華.

Bấy giờ ~~bác~~ đạo quân đi đánh xa, bọn giặc nhỏ ở 山南 lục đục có ý mưu loạn. Trấn thủ là 炘恵 h mật tâu về. Chúa sai 吴福鋐 làm kinh lược, đem cai đội 五候艦 và 碓後, 雲海, phòng chế vùng đó binh thuyền 長安, tạm đóng đồn ở 雲床 để trấn áp dân tâm, phòng ngăn từ giặc ngoan-cố. Khi ra đi, chúa phê dụ phải giữ kín ý, chớ để tiết lậu

Ngày ấy, xuống chỉ truyền cho viên 按鎮 xứ 清華, 阁朝 h 黎阮阁 [~~do~~ 潘泳 h ~~đã~~ vắng ~~đã ba~~ làm lưu-thủ Thanh hoa. Sau lại được sai làm chỉ đốc lĩnh đi Đh trấn ninh, chúa đã sai 阮阁 ~~thế~~ làm 按鎮] lấy thiên đình trang, chúa ra phòng thủ để giữ chỗ can trọng.

Năm Canh dần (1770)
Thg 1 - Mồng 1.

Hai đạo quân Thanh Nghệ bấy giờ đã ~~đem~~ ~~đồ~~ đến đánh đất xa. Chúa thương tướng sĩ xông mạo làm chẳng chuyện chở nhọc mệt, xuống chỉ ~~bàn~~ cho bọn thống lĩnh 端qc đạo X..., hỏi số gạo mua của dân và thu được của địch, tính cấp cho quân, ba đạo (tất cả) được mấy ngày? Lại hỏi ~~tình hình~~ sức giặc hư, thực ra sao?, lượng giặc có nhiều ít? ~~Bằng~~ tình hình giặc, sẽ có chết chống lại giữ thành hoặc thế ất hà tan? Bảo phải gửi trình rõ ràng tường tế. 39a

Lại dụ rằng: « Sai quân đi đánh xa, lòng chúa từng nghĩ đến. Bởi rày về sau, cứ 5 ngày thì dây

khải một lần. Nếu có lúc không có sự gì gấp, ba khi hoàng-sơ được yên-ổn cũng phải đúng hẹn đệ về".

Vì vậy, sơ đến biên-tỉnh, một lần cất quân mà thu công trọn vẹn; đó đều là nhờ Chúa phán đoán cao siêu.

ng. 6 (thg 1. CDn 1770)

: Bọn H. Đ. THẾ đạo 兴 1t trước đó đóng ở 芒蕃巴, đã sai người để thư đến 牢籠 ~~按茹~~, cũng biếu đồ kính, hiểu sức bảo phải chọn tướng đáng giặc chạy trốn

Bấy giờ 牢籠 按茹 sai 蛇溫 đến doanh quân biểu thỏa nghi và xin từ-công, xin theo quan quân về kinh bái tạ. Nhân đó, H Đ Thế đáng tràng báo. Chỉ truyền rằng: "Khi bản đạo thu công khải hoàn, thì bằng lòng cho về triều một thể", 39b

ng 21. Đạo 兴 1t đánh phá dư đảng 芒青 ở châu

冬十月。己巳、皇長子維禟生。

。會試舉人。取阮琨等十九名。 殿試賜范公善阮公燦進士出身。阮琨等十名同進士出身。

。庚申、彗出西方。 詔赦天下。 改元正和。

辛酉正和二年

（清康熙二十年　鄭西王廿五年）

春二月。甲寅、彗見軫宿。

。大旱。 是年自春徂夏不雨。禾穀焦枯。 百姓大饑

。參從刑部尚書胡士楊卒。 贈戶部尚書少保。［瓊瑠完厚人］

。太宰滋郡公鄭棟卒。 棟以王弟、累奉統領征南有功。 贈滋忠公。加封福神。

。青林人反。僭號丁治、自稱北王。 海陽鎮守陶光時捕誅之。陞光時提督。

。榜都督僉事奈郡公鄧進權過惡于通衢。 進權太宰瀛郡公世材之子。恃勞驕橫。邀奪商旅財貨。 事聞。命提領榜其罪於通衢。進權慙懼。數月死。 時太傅兼郡公鄭樹亦以王弟驕縱。王命奪邑祿。計其日用給之。樹於是少戢。

壬戌正和三年

（清康熙廿一年　鄭西王廿六年）

春正月。遣申全鄧公瓚等如清歲貢

夏五月。追封神宗貴妃阮氏為明淑皇太后［妃生真宗］

六月。清命廣西督撫歸殘莫族屬。巡撫郝浴以報。王大悅。命答書約期交領。

秋八月。戊寅、彗出翼軫

熙宗　西王柞　正和二年

皇子　考試　天覽　天　旱飢　名人　人　乱　刑劉　使　礼　莫　天

五月。壬子太白晝見。

秋七月。放行鄉試格例十六條。令縣州官考問士人通文理者為四場。次通為三場。四場士人合與諸科生徒別送考。有學者鮮有遺滯。

。少傅致仕武惟志卒。贈太傅。惟志侍王潛邸日久。為人慎密。有心机。王以為可大用。故起身椽吏。致位宰相。有以資言者不能奪。子惟諧第進士。亦位清顯。有名于時。

[唐安慕澤人]

。以陳光輝、陳登瀛、阮仲浹等為太原、興化、安廣承政使。初光輝等與范公言武方文並以王府家臣有勞。歷受外任寺卿。參從武惟志議許進朝。命已下。阮茂材等以公論未愜為言。事遂寢。光輝等既不得入班。累疏請推恩。為廷議所持者數載。至是始議各補外藩。

己未永治四年 清康熙十八年 [鄭西王卄三年]

春二月。論江拳功。賜參督黃美曦爵郡公。以功陞次者一百六十人。其餘計誠賞銀有差。

。清華大水。堤路潰缺。蝗虫傷稼。民多流散。

秋八月。以阮公望為都御史。

冬十月。清華飢。命赦户分。減祭祀。赦巡市渡諸税。倣古荒政舉行。

。禁民間揀錢以通貿易。

庚申正和元年 清康熙十九年 [鄭西王卄四年。(十月後改元)]

。以黎時海為高平鎮守。公瓚在鎮為兵民所訴。召还、坐貶。故以時海代之。

天 學試 名人 吏 兵 水飢 吏 户荒赦 户錢 吏

十二月。朔日食

。申明勘訟六條「户婚田土諸雜訟、告隨次官、覆至憲司該道而止。人命府縣官論斷、覆至刑

該道而止。盜刼、殺人、苛刻、脅諸訟、覆至御史而止。」

天

1677

丁未永治二年　清康熙十六年　鄭西王廿一年

春。大舉討高平。先是莫敬宇改名元清、求廣西督撫司、請于清帝諭我还高平地、因拠兵討莫

之。及清吳三桂反於雲南、元清從偽號、資之糧草。至是三桂死、清兵入廣西。王典

廷臣議乘机進勦。先移書清將軍、罪狀元清。命丁文左阮有登等率將士討之。申全

視師、段俊和參軍事。

秋七月。定諸功臣及文武百官士民饒廕法。自永祚初、官軍以從回鑾與進發、全二功、預饒廕

封功臣裔世廕頗多。至是裁省降殺、人始知有資廕之重。「其法：創業中興功臣、武自

都督以上、文自侍郎以上、並得累代功臣官員子孫。中興功臣都督同知僉事、戎亦同。其兩

班、武自三太至都同僉、文自尚書至侍郎、五代廕。餘以次遞減。武四品以下、有軍功否受文

中塲與佐貳有否任、方得諸子官員子初受只饒一男、從官雜流各戎。與各衙門吏出

身出徒出庸之半。民五十為老項、六十為老饒。」

八月。丁文左等大破元清于高平。元清奔龍州、餘党皆潰散。四州畧定。尋召文左还、以兵討莫

鄧公瓚代之。留俊和為參鎮。

1678

戊午永治三年　清康熙十七年　鄭西王廿二年

夏四月。癸巳夜地震

天

熙宗章皇帝

諱維祫。神宗季子。在位三十年。禪位于皇太子。居别宫。又十二年而崩。壽五十四。葬富寧陵。

帝遵守成業。端拱而治。紀綱振舉。賞罰嚴明。公卿多称所職。百吏奉法。庶民安業。永治正和之政。號為中興称首焉。

丙辰永治元年 清聖祖康熙十五年 [鄭柞西王二十年]

春三月。會試舉人、取吳策詢等二十名。殿試賜阮貴德進士及第第二名。裴公輔范光照、范學進朝三名進士出身。陳良能等十六名並同進士出身。

夏五月。朔日食

秋七月。命工部尚書胡士揚監修国史

。考内外官課績。以都御史申全考課失實。貶為户部左侍郎。副都武惟諧、僉都阮曰康並以任事日淺。論罰。時外官以課殿左降者十餘人。

。廷劾前僉都御史阮士教阿附朋党。罷其職。陪從監察御史陳世榮以朝保陞提刑、聞親喪匿不發。校討阮公望等交爭劾其非孝。亦坐罷。

八月。以户部左侍郎黎荣為都御史。武惟諧阮曰康並乞解任。以武公道陳良弼代之以刑部左侍郎陶公正為吏部右侍郎。

九月。參從户部尚書芳郡公武惟志致仕。加陞吏部尚書、国老、少傅。

冬十月。命兵部尚書阮茂材、工部尚書胡士揚並參從。

。試東閣。賜合格阮宗儒等六名。[擢宗儒東閣大學士、阮曰康學士、阮登龍阮公望阮進朝學阮廷滾並校書]

試 天 書 吏 吏 吏 吏 吏從 試

熙宗 西王柞 永治元年 一

74

黎朝会典摘錄 兵屬 摘

軍衆應舉例

前制軍士不得應舉。保泰三年1722準許軍人有肄學業者、投軍政堂。差官覆問。果通文理、咱回應考。其武舉及書算科、亦許應試。

武學

保泰五年1724設武學所。選文武官通武藝者、為教授官。令累朝公臣及諸臣子孫皆入學所、教習武経战畧、及諸武藝。每歲二期、春秋逐月小習藝一次。夏冬逐月小習文一次在武學所。學生應考、每四仲月大習一次。春秋習藝、冬夏習文。武生及各屬員應考、積一年內、文四次、藝四次。文中項、藝中等、教授官保舉、武生許出身侍仍各跡屬員、計次叙用。永慶二年1730奉侍管官及屬員并兵等。某有才力者習弦弧、劣者習弦臉。其另兵並習弦弧。 亥亥三年1731又侍水兵習弩、

武舉

保泰四年1723准定武舉法。係三年一舉、以辰戌丑未博舉。子午卯酉、凡外兵屬員武生、及天下俊秀共軍士有肄習者、並應咱舉。 其試法。先畧問孫子十三篇大

矣。稍通者咱得入較武舉。一較馬稍、再較劍楯、三較舞刀。預中者為生員。
官員子孫為弁生。再試方畧。連中者為學生、官員子孫為弁生合式。其學生
弁生合式及預在侍候屬員自來年并入博舉場。其舉法。第一場畧問七經
意矣。第二場看身才分配、逐合較藝。第三場策文畧問。中格者為中。中第三場
許入府庭、庭舉其出身。預中合格者、許同進士叙用。其如內外兵、亦於博舉
場期差官于府庭校。附加賞格。
辛酉永慶三年1731更定博舉試法。第一期倣用中国之制、較挽弓舞刀、各分三等。
弓用五十五斤、五十斤、四十五斤。弓必張滿。刀用重三十斤、二十七斤、二十四斤。刀心劍花。
二項全能為中。第二場參本国中国之用。較刀舞、馬稍、弓試、馬箭、步箭各一道。
馬箭竪三候、相隔各一百步。縱馬疾馳發三箭。中二箭為優。中一箭亦取。步箭離
八十步發八箭、得八九声為優。六七為次等。四五又次之。劍試刀劍戟稍楯五藝。先舞
刀劍楯長劍。次戟藝、步次稍、最後馬稍。附身才類等編合。以均長短。以技藝精熟優
劣定取舍。共一合兩精則全取。一合而並同不精者兩棄。不以所下先後為勝負。不以同
時並下為利困。不以技藝不精、而受入折傷猛為氣。　第三場策一道。策畧問七書、以覘
其學。詳問方畧、以覘其才。其策試日、借人行文、與入場懷挾之字者、以徒罪之。

是日巡邏官當整肅兵士。押扞場外、搜索懷挾。及分守內場、務在嚴密。不得通同
作弊。違者許体察及見知人、呈試院官糾舉。其應試場各員臨期擇差。某員有
子婿兄弟孫姪應試。亦許避身。如不得避者、遇親美較藝、雖在坐不得爭辯
優劣。違者以罰論。其試考等員當擬其技藝方畧、隨公取舍。若徇情偏為顛
倒不明。以貶罰論
其應舉三場為造士。第二場亦照苗例叙用。間有第三場不合格而技勇在優
等者。每科撮取十餘人。許以造士同用。其所舉場試法。並與博舉同。中三場者
為弁生。中二場者為生員。在優等者每科撮取三十餘人。許得應試博舉場、依弁
生之例。其營兵出身侍候、副正隊長以上。並各号附号及弁生。並應博舉依苗例。
其侍候隊并外兵、正隊長以下。及生員與天下俊秀。並許所舉。其所舉科。兵部官
於四月初旬謹啟。照例奉行。其博舉場。兵部官於八月初旬謹啟。預期收
卷。至日備將試卷印位。交與提調官奉行。凡諸試卷預中三場、許單告詮陞
職品。
永慶四年[1732]設宏遠科。凡營兵用出身侍候屬員副正隊以上、並各号附号、及弁生諸
預中博舉第一場者。咱得應試。預中擢用。

凡頒賜造士冠帶、兵部官照司天監所擇日。移咨工部官制造備榜欽依如例。

其賜宴禮。兵部官依日具奏。再謹啟頒錢在戶番官。并奏頒索席、整備

掛榜。賜宴在後。

考弓弩法

凡考弓弩、准定三年一期。以子午卯酉等年秋節、奉差武官一員。僉知侍內一員。勾稽

一員。考步兵弓。寅

史

bản của Maspero [Société asiatique HM 2198]
viết đời Thiệu Trị [宗 → 宋] và 時 kỵ thời
華 → 莘

lại có bản HM 2138 c d
大越史記續編 sao giấy 'Bacio'

北满實錄 HM 2170

凡頒賜造士冠帶、兵部官照司天監所擇日。移洛工部官制造備榜欽依如例。

其賜宴禮。兵部官依日具奏、再謹啟頒錢在戶番官。并奏頒索席、整備

掛榜、賜宴在後

考弓弩法

凡考弓弩、准定三年一期。以子午卯酉等年秋節、奉差武官一員。僉知侍內一員。勾稽

一員、考步兵弓。寅